

Van koopman tot edelman.
De Brugse familie de la Villette in de 17de eeuw

Op 4 maart 1700 koopt Pierre de la Villette de heerlijkheid Moerkerke. Een maand later koopt zijn oom Josse de heerlijkheid Altena, een leen in Moerkerke. Deze aanschaf van twee naburige heerlijkheden door eenzelfde familie wekte onze interesse. De de la Villettes bleken succesvolle ondernemers die werden geadeld. In dit artikel gaan we na hoe en waarom de familie tot de adel opklom en hoe dit hun leven veranderde.

JEAN DE LA VILLETTE, EEN KOOPMAN-REDER UIT DUINKERKE

Jean¹ was de eerste de la Villette die zich in Brugge vestigde. Hij stierf er in 1662² als een steenrijke burger, zeven jaar vóór zijn oudste zoon Robert in de adelstand werd opgenomen. Jean had fortuin gemaakt in de handel in koloniale waren. Zijn vader Julien was een reder in Duinkerke³. Jean was in Duinkerke geboren en getogen en ook zijn kinderen en twee oudste kleinkinderen zagen er het levenslicht, maar vanaf 1658 werd zijn nageslacht in Brugge geboren.⁴ Jean emigreerde midden 17de eeuw⁵ met zijn hele familie naar Brugge. Dit valt te verklaren uit de politieke en familiale situatie. Jean was

- 1 De officiële documenten van de stad waren in het Nederlands. *Jean* werd vertaald naar *Joannes* en *Josse* naar *Judocus*, want de tijdgenoten hadden de gewoonte ook de voornamen te vertalen.
- 2 Jean overleed op 18/4/1666 cfr. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten (de reeks heet 'Staten', niet 'Staat'. Verder heb ik dit overal veranderd, zonder nog in het rood te zetten) van goed, 2° reeks, nr 1604.
- 3 Julien de la Villette huwde wel in Rijsel met Catherine de la Sessoy. cfr. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604.
- 4 Louis de la Villette werd op 26/4/1658 als zoon van Robert gedoopt in de Onze-Lieve-Vrouwparochie; cfr. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, doopboeken. Wanneer hij stierf blijkt niet uit de begrafenisboeken, maar wellicht vóór 1672, want toen liet Robert weerom een Louis dopen. Hij wordt niet vermeld bij J. GAILLARD, *Bruges et le Franc ou leur Magistrature et leur noblesse*, dl IV, Brugge, 1860, p. 339. Wij hebben hem daarom evenmin in de stamboom opgenomen. Dat geldt overigens voor alle jong gestorven kinderen.
- 5 Volgens J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, dl IV, p. 329 verhuisde de familie rond 1620, maar wij zijn van mening dat de verhuis meer dan 30 jaar later plaatsvond: kort vóór of kort na de geboorte van Roberts dochter Jeanne-Adrienne (die volgens Gaillard in 1654

getrouwd met Cornélie de Meulebeke en onderhield nauwe banden met zijn schoonbroer Robert de Meulebeke jr., beiden uit Duinkerke. Hun vader, Robert de Meulebeke sr. overleed er in 1638,⁶ maar toen Duinkerke in 1652 voorgoed bij Frankrijk werd ingelijfd verkoos Robert de Meulebeke jr. te emigreren omdat hij als intendant van de Spaanse marine meer kansen had in Spaans gebied. Dat leiden we althans af uit zijn adelsverheffing in 1659 die hij aan dat intendant-schap dankte.⁷ Dat Robert de Meulebeke Brugge koos, houdt verband met de Brugse familie van zijn moeder, Madelaine de Meulebeke-de Melgar⁸ en het feit dat onder Filips IV (1633-1663) Albert de Meulebeke schepen van het Vrije was⁹. Robert de Meulebeke volgde hem op¹⁰ en schepenen van het Vrije moesten zich minstens 6 maanden per jaar in Brugge vestigen.¹¹ Het lijkt ons aannemelijk dat Jean de la Villette in het kielzog van zijn schoonbroer verhuisde: hij volgde Robert de Meulebeke om diens functie van intendant van de marine te kunnen overnemen. De functie van intendant van de Spaanse kroon woog blijkbaar op tegen de verhuis uit Duinkerke waar hij geïnvesteerd had. Die trouw aan de kroon kan door meerdere overwegingen ingegeven zijn: dankzij de intendantsfunctie zou de familie de la Villette net als de de Meulebekes tot de adelstand opklimmen, maar door naar Brugge te verhuizen, dat dank zij het nieuwe kanalennet een draaischijf werd voor de overzeese handel, kon Jean de la Villette zijn handel met de Spaanse kolonies verderzetten. Als hij in Duinkerke bleef, waren die contacten waardeloos. Of de sociale dan wel de economische motieven doorwogen is voer voor speculatie.

in Duinkerke gedoopt werd) en vóór de eerste Brugse doopvermelding in 1658. Reden van vertrek was de definitieve aanhechting van Duinkerke bij Frankrijk in 1652.

6 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...* deel IV, p. 329.

7 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek van de Belgische adel*, Brussel, 1992, deel 3, p. 755.

8 Deze link wordt benadrukt door zowel GAILLARD *Bruges et le Franc...* deel IV, p. 329, als A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars. Van nering der makelaars naar kamer van koophandel in het XVIIde-eeuwse Brugge*, Brugge, 1992, die consequent spreekt van *de Meulebeke-de Melgar*. De familie de Melgar stamde af van Pedro de Melgar, de Castiliaanse consul in Brugge die in 1580 in de St-Jacobskerk begraven werd.

9 BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Jaer-boeken van de Landen van den Vrijen*, Brugge, 1785, p. 265.

10 In 1664 was Robert de Meulebeke schepen van het Brugse Vrije. zie A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars...*

11 A. VAN DEN ABEELE, *In Brugge onder de accacia*, Brugge, 1987, p. 275.

Over Jean de la Villette zijn we goed ingelicht dank zij een staat van goed.¹² Toen Jean in 1666 - het jaar dat de pest ongenadig in Brugge toesloeg - stierf, moest een boedelinventaris opgemaakt worden want twee van zijn zes kinderen waren toen nog geen 25 en dus 'onbejaard'. Als voogd trad o.m. hun oudste broer Robert op. Op basis van de inventaris en bijkomende rekeningen moesten zij als de wezen volwassen werden, verantwoording afleggen aan de stedelijke voogdijkamer.

WELSTELLENDEN BURGERS

Uit de boedelbeschrijving komt een erg vermogende familie naar voren. Zowel Jean als zijn vrouw Cornelia van Meulebeke hadden van huis uit gronden geërfd, maar de meeste goederen hadden ze tijdens hun huwelijk gekocht. Bij zijn overlijden bezat Jean meer dan 100 ha, waaronder landerijen met verschillende hofsteden en een zomerverblijf in Alveringhem: *Eene schoone bewalde hofstede met den huuse van plaisance*.¹³ Zijn goederen situeerden zich in de driehoek Duinkerke-Oostende-Ieper, behalve de kersentuin die Jean samen met zijn oudste zoon Robert bij Brugge kocht: *elck voor den helft eenen schoonen keersenboomgaerd...ghenaemt Daverloo*.¹⁴ De gronden en o.i. vooral de kersentuin in Assebroek, een boomgaard van 2,5 ha waren niet enkel veilige beleggingen, maar vervulden ook de functie van kredietinstrument, want in het Ancien Régime was "het krediet waarvan een ondernemer kon genieten meestal recht evenredig met de omvang van zijn onroerend bezit."¹⁵

Thuis¹⁶ omringde de familie zich in 1666 met luxe volgens de laatste mode. Ze had een eigentijds kruisbeeld, *een groot cruicifix*

12 BRUGGE, *Stadsarchief* (als je dit in vorige noten cursiveert, moet je dit ook verder doen. Ik heb het verder overal gecorrigeerd, zonder in het rood te zetten), Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604.

13 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604.

14 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604. Naar Daverloo werd een straat in het huidige Assebroek genoemd.

15 H. SOLY, 'Het 'verraad' der 16de-eeuwse burgerij: een mythe? Enkele beschouwingen betreffende het gedragspatroon der 16de-eeuwse Antwerpse ondernemers.' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1973, p. 262.

16 Jean de la Villette huurde in Brugge een herenwoning in de Heilige-Geestsstraat, het huidige hotel de Castillon. zie B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant, Sint-Jansstraat 13*, Brugge, 2001 (onuitgegeven cahier van de werkgroep huizengeschiedenis, VZW Levend Archief) p. 69.

van schiltpaadde met eene ghesneden Christus daaranne van ijvoor constlick ghemaect. Zo'n kruisbeeld is een typisch Antwerps exportproduct uit midden 17de eeuw, kenmerkend voor de barokke tijdsgesest: het lijden van Christus in de kostbaarste exotische materialen gevat en te pronk gezet. Een ander pronkstuk ten huize Jean de la Villette was *het schoon schilderij met swarte ende vergulde moluren in de groote salette boven de schouwe*. Tussen het talrijke zilverwerk troffen we ook een *silveren cloterspaen* aan: de zilveren rammelaar voor de baby's de la Villette.¹⁷

RISICOVOLLE HANDEL

Jean de la Villette had zich al deze luxe kunnen veroorloven dank zij de grote winsten die hij boekte met overzeese handel. Hij liet zijn erfgenamen 13.927 pond Vlaams na.¹⁸ Ter vergelijking: het jaarloon van een meester metselaar bedroeg toen 50,4 pond Vlaams.¹⁹ Bij de baten was er 6075 pond Vlaams aan wisselbrieven; de *Baeten van coopmanschepen ende cargaisoenen soo in wesen ten sterfhuysse bevonden als versonden synde* werden geschat op 5000 pond Vlaams. In zijn magazijn lagen bij zijn afsterven nog *Rijsselse stoffen, eene tonne met 24 hoeden spaans fatsoen* (hoeden volgens de Spaanse mode), *stucken damast, . . .* Dat hij ook koloniale handel dreef blijkt uit meldingen als: *diversche andere fijne cargaisoenen van Cadix nar Indijs versonden; aan Sr Pedro den Roo in Teneriffe diversche ghelijckelike costelicken cargaisoenen tot den waarde van vijf duijsent ponden grooten*. We komen zelfs te weten wat hij zoal invoerde: *canarie-wijn, suiickers van Caribes, een block palisant hout*, m.a.w. wijn uit de Canarische eilanden, suiker uit de Caraïben en palissanderhout.

Jean de la Villette was niet enkel handelaar in koloniale waren, maar ook reder: in de rubriek *baeten ten causen van . . . zeemanschepen tot coopmanschepen* vermeldt de boedelinventaris nog o.m. *dreientsestigh parten in het schip ghenaeamt de Stadt Brugge daer capitain ofte schipper principael op is Bartolomeus Contales en een vierde part in schip Carolus Quintus*.²⁰ Typisch is dat de in-

17 BRUGGE, *Stadsarchieff*, Oud Archieff, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604.

18 BRUGGE, *Stadsarchieff*, Oud Archieff, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604, p. 98 e.v.

19 Met dank aan dr. Heidi Deneweth.

20 BRUGGE, *Stadsarchieff*, Oud Archieff, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604, p. 103.

vesteringen in de risicovolle zeehandel gespreid werden over verschillende schepen en verschillende partners. De koopman-reder bezat nooit het volledige schip, zodat de verliezen bij een eventuele schipbreuk, een kaping door zeerovers, of maandenlange vertraging in oorlogstijd door meerdere deelnemers gedragen werden. Schipbreuk, piraterij en oorlogsschade waren in de 17de eeuw scheuring en inslag. Maar Jean had ook andere kopzorgen.

DE VRIJE DOORVAARTE EN HET INCIDENT VAN 1664

De koopman-reder Jean de la Villette wilde het 'last breken' afschaffen. Alle goederen die door Brugge moesten, werden door de Brugse schippers op hun schepen overgeladen en door hen naar de volgende stad gevaren. Sinds de sluiting van de Schelde was dat Gent of Oostende. Daar mocht het plaatselijke schippersambacht weerom de last breken. Dat betekende uiteraard een meerkost en tijdverlies voor de handelaars. "De centrale overheid, de lokale besturen, de reders en de handelaars waren allen gewonnen voor de vrije doorvaart, maar telkens opnieuw moesten ze inbinden voor de vastberaden schippers, die voor niets terugdeinsden om hun aloude voorrechten te behouden."²¹

De vrije doorvaart was een oud zeer. In de jaren 1650 waren er verschillende relletjes geweest²²; in mei 1664 werden Jean en zijn schoonbroer persoonlijk aangevallen. "De schippers organiseerden een waar volksoproer. Toen een paar schepen, met zout geladen, uit Oostende gesignaleerd werden met bestemming Gent, besloten ze de grote middelen aan te wenden. In de nacht van 12 mei werd de kaai aan de Gruuthusebrug in het water gegooid en werden aan de Eekhoutbrug en de Meebrug lichters tot zinken gebracht: de doorvaart voor grotere schepen was tijdelijk onmogelijk gemaakt. In de Heilige-Geeststraat, bij de koopman Jean de la Villette, tevens intendant voor de Spaanse marine in het Brugs kwartier, en bij zijn zwager en schepen van het Brugse Vrije Robert

21 A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars. ...*, p. 30.; Antoon VIAENE, 'Oproerige politieke biljetten op de Burg te Brugge', in: *Biekorf*, LXI, 1959, pp. 257-263.

22 J. DE SMET, 'La situation économique de la ville de Bruges pendant la deuxième moitié du XVIIe siècle. Tables du commerce et de la navigation du port de Bruges 1675-1698', in: *Bulletin de la commission Royale d'Histoire*, t.X 1930, pp. 103-244.

de Meulebeke-de Melgar in de St.-Jansstraat, werden nachten na elkaar de ruiten ingegooid. Revolutionaire biljetten werden aan-geplakt. Op sommige werd ermee bedreigd *huysen te pillieren van de magistraet bijaldien zij den deurvaert niet en beletten.*"²³

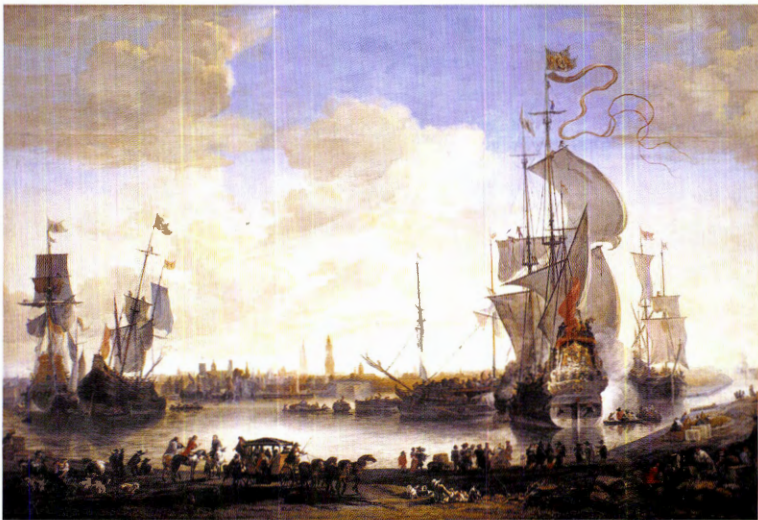
De reactie van de overheid op deze oproer was tweeledig. Enerzijds ging ze verder met de uitdieping van het kanaal Oostende-Brugge-Gent, zodat voortaan schepen tot 300 ton konden door-varen. Anderzijds werd in ijltempo de Handelskom gegraven. "Die moest aan de reders een zodanige infrastructuur aanbieden, dat ze Brugge als draaischijf voor de distributie van hun goederen zouden verkiezen en aan de Brugse schippers het werk zouden verschaffen dat ze opeisten." De ruime nieuwe handelskom aan de Dampoort was al een jaar na de rellen, op 14 september 1665, klaar. Voor de financiering zorgde hoofdzakelijk Brugge. Eerst werden de reserves aangesproken van de kas van het maalderij-recht in het Brugse kwartier en vervolgens werden leningen uit-geschreven. Toen dat niet volstond, leenden burgemeesters en schepenen van Brugge en vele Bruggelingen persoonlijk geld om het werk te kunnen voltooien.²⁴ Het ligt voor de hand dat ook de familie de la Villette investeerde: ze was kapitaalkrchtig en nauw betrokken bij de doorvaartproblematiek. Toch komt ze niet voor op de lijst met meer dan 180 particulieren, kloosters en ambachten die 71.373 pond Vlaams voorschoten toen de werken in juli 1665 wegens geldtekort dreigden stil te vallen.²⁵ In de boedels vonden we evenmin renten bezet op deze werken.²⁶

23 A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars. ...*, p. 30; A. VIAENE, 'Oproerige politieke biljetten op de Burg te Brugge 1653-1703', in: *Biekorf*, jg. 60 (1957), p. 261.

24 J. DE SMET, 'La situation économique de la ville de Bruges pendant la deuxième moitié du XVIIe siècle. Tables du commerce et de navigation du port de Bruges, 1675-1698', in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, t. X 1930, p. 113; ID., 'De doorvaart voor de binnenscheepvaart te Brugge in de XVIIe eeuw', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, CVIII, 1971, pp. 192-208.

25 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, nr. 301, Handel en Scheepvaart, 1659-1666, n° 21. Zie ook: J. DE SMET, 'La situation économique ...', p. 114.

26 In 1706 liet Josse de la Villette wel renten *Beset op den Com ende nieuw ghedelf van Brugghe naer Slijkens* na, maar die dateerden van 1678 en had hij pas tussen 1680 en 1685 overgekocht. cfr. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 6552. Robert de la Villette had *ter cause van sijne huysurauwe* voor 98 pond Vlaams jaarrenten bezet op de maalderijrechten in het kwartier van Brugge, maar ook die renten dateren van later (zie voetnoot 129).

De Brugse Handelskom, 1666. Eén van de propagandaschilderijen van de hand van de marineschilder Hendrik van Minderhout, die in 1663 tot de Brugse Sint-Lucasgilde toetrad.

Verzameling: Groeningemuseum Brugge. Foto: Lukas – Art in Flanders vzw

De eerste Brugse generatie, Jean en Cornелиe de la Villette-de Meulebeke waren dus rijke burgers. De tweede generatie zette een stap hoger op de sociale ladder. Twee zonen, Robert en Josse, werden geadeld. Van een adelsverheffing van Louis-Ignace, een veel jongere zoon,²⁷ maakt het Wapenboek geen melding.²⁸ Louis-Ignace de la Villette zou evenwel ook in adellijke kringen verkeren. Hijzelf huwde Isabelle, de dochter van François de Costenoble, procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen.²⁹ Louis-Ignace de la Villette zetelde op zijn beurt in de Raad van Vlaanderen in Gent, werd er in 1728 begraven en zijn kleindochter huwde een d'Hane-de Steenhuyze, de absolute top in Gent.³⁰ Deze Gentse

27 Louis-Ignace (°1654-†1728) was meer dan 25 jaar jonger dan zijn oudste broer Robert en even oud als Roberts dochter Jeanne-Adrienne (°1654-†1719).

28 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek van de Belgische adel*, Brussel, 1992, deel 4, p. 756.

29 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 334. De familie de Costenoble wordt niet vermeld in L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek...*

30 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 330.

tak zullen we verder buiten beschouwing laten. Naast deze drie zonen had Jean de la Villette ook nog drie dochters: Jacquemine die ongehuwd bleef en Marie en Catherine die ambtsedelen huwden.³¹ Wij beperken ons hier tot Robert en Josse.

ROBERT, DE EERSTE GEDELDE DE LA VILLETTE

Robert de la Villette ontving zijn adelsbrief in 1673. In 1679 werd hij bovendien ridder.³² Deze eretitel was persoonlijk en kon hij dus niet aan zijn nakomelingen doorgeven; zij erfden enkel zijn adellijk statuut. Roberts broer, Josse de la Villette viel een twingtigal jaren later dezelfde eer te beurt. Een adelsverheffing en een riddertitel waren niet zo maar te koop. Toch moest er ook een niet onaardige som voor worden betaald. Circa 1675 was er een vaste taks van 3.200 realen voor een adelsverheffing; een ridderbrief kostte ongeveer evenveel.³³ Dat bedrag kwam overeen met 133 pond Vlaams. Ter vergelijking: in 1666 kreeg elk van Jeans zes kinderen een erfdeel van 2321 pond Vlaams. Naast de 133 pond Vlaams moest ook de agent die het dossier in Madrid begeleidde worden betaald. Adelbrieven kostten een smak geld; de vraag is dan ook: wat er stond tegenover?

ADELDOM BRACHT VOORAL SOCIAAL PRESTIGE

“Adel betekende in de eerste plaats erkenning van de sociale rang, die een familie in de samenleving innam. Deze vond een veruitwendiging in adellijk vertoon, meer bepaald in kenmerkende uiterlijkheden op het vlak van aanspreek- en aanschrijftitulatuur, het familiewapen, de wapendracht, familiale plechtigheden zoals begrafenissen, de klederdracht, de woning en de voertuigen.”³⁴
“De essentiële betekenis van het toegekende of verworven prestige blijkt onder meer uit het succes van adellijke titels waaraan geen

31 Zie verder Tabel: huwelijken familie de la Villette, gesloten tussen 1625 en 1700.

32 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, vermeldt wel wanneer iemand een riddertitel ontving, maar niet diens adelsverheffing! Die staan wel in het Wapenboek van L. DUERLOO & P. JANSSENS.

33 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel sinds de late middeleeuwen*, Historische uitgaven, reeks in-8°, nr. 93, Gemeentekrediet, s.l., 1998, p. 277

34 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 150

voorrechten waren verbonden. Dit was vooral voor de riddertitel het geval. In het begin van de 17de eeuw omschreef de Madrileense Raadsheer voor de Nederlanden de riddertitel als volgt: "een eretitel die aan edelen is voorbehouden en die toegewezen wordt op grond van afkomst en verdienste, of één van beide. Om die reden is de titel zeer gewaardeerd en heeft men voor ridders veel eerbied. Dezen kunnen met meer gezag door de koning worden ingezet, waar de noodzaak zich voordoet. Zij worden als ridder aangeschreven of aangesproken. Hun echtgenote wordt als *Mevrouw* aangesproken en niet langer als *Juffrouw*, wat minder is."³⁵ Robert had er zes jaar na zijn adelsverheffing nog eens 133 pond Vlaams voor over om een riddertitel te bemachtigen; zijn broer Josse startte beide procedures gelijktijdig, want hij ontving de riddertitel op 2 januari 1699, drie dagen nadat hij op 30 december 1698 tot de adelstand was togetreden.

ADELLIJK VERTOON BIJ DE FAMILIE DE LA VILLETTE

We gaan hier in op twee objecten waaruit blijkt hoezeer de familie er op stond haar adellijke status tentoon te spreiden: het familiegraf en het familiewapen. In 1666 was Jean de la Villette in het koor van de Sint-Walburgakerk begraven onder een eenvoudige zerk, zonder wapen. Ook Josse en 35 andere familieleden werden er in bijgezet.³⁶ Voor de eerste geadelde, Robert was dit blijkbaar te min. Na zijn overlijden in 1686 zocht zijn weduwe een gepaste laatste rustplaats. Pas na vier jaar kreeg ze haar zin. Het prestigieuze graf voor de geridderde en zijn familie kwam op een ereplaats in de parochiekerk: achter het hoogaltaar in de Sint-Jacobskerk. Daarvoor moest een middeleeuwse burgemeester het veld ruimen.³⁷ Tot dan lag er "een witte zerck met metael . . . van de heer Jacob van de Vageviere Pieters Sone, welcken steen ten jaere 1690 door de prochiepape verkogt wierd aan vrouwe Joanne Baessens weduwe Mheer Robert dela Villette voor 25 pond Vlaams" Het is moeilijk in te schatten of 25 pond Vlaams veel was voor zo'n ereplaats; het

35 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 153

36 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 329.

37 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 337.

feit dat de prijs expliciet vermeld werd, laat vermoeden van wel. Hoe dichter bij het altaar, hoe dichter bij het heilige, hoe duurder de ligplaats. De grafsteen was al even prestigieus. Op een witmarmeren steen prijkte boven Roberts naam en al zijn ronkende titels het wapen van de la Villette en dat van zijn echtgenote, mevrouw Jeanne Baessens. Daarboven was een adellijke helm met breed uitwapperend dekkleed afgebeeld.³⁸

HET ADELLIJKE WAPEN

In de 17de eeuw onderscheidde het adellijke wapen zich van burgerlijke familiewapens door de uitwendige versierselen rond het wapen. De wapendekking was het privilege van de adel en hoe meer versierselen, hoe hoger de adellijke rang. Het wapen van een jonker werd 'getimbreerd' met een helm; dat van de getitelde edelman kreeg daarbij schildhouders en een rangkroon van baron, graaf, hertog,... Het wapenschild zelf bleef als herkenningsteken de kern, maar de prestigieuze adellijke versierselen namen de overhand. Bij het adellijke wapen van de la Villette wordt het schild haast bedolven onder het dekkleed.

Dat de familie al een wapen had vóór de adelsverheffing leiden we af uit het feit dat het wapen afgebeeld staat op een armenpenning uit 1668. Op de éne zijde staat het wapen van Josse de la Villette en op de andere zijde het wapen en sterfdatum van Livine Van Auweghem, zijn eerste vrouw. Ter gelegenheid van haar overlijden liet ze een 100-tal penningen slaan voor de armen van de parochie Sint-Walburga.³⁹ Livine stierf in 1668, dertig jaar vóór Josse zelf in de adelstand werd verheven en vijf jaar voor zijn broer hem hierin voorafging. Het betreft hier dus het burgerlijk wapen van de familie de la Villette. "De meeste families die in de adel-

38 DE HOOGHE, *Versaemelinghe van alle de sepulturen, epitaphien, besetten, wapens ende blasoenen, die gevonden worden in alle de kercken, kloosters, abdyen, capellen ende godshuysen, binnen de stad van Brugge, Brugge, Openbare Bibliotheek*, ms. 449 deel III, p. 153.

Achter het hoogaltaar van de Sint-Jacobskerk is er nu wel nog een witte steen te vinden, maar alle letters zijn ervan gewist.

39 B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant...* p. 69. De penning werd jammer genoeg niet afgebeeld.

stand werden opgenomen, gebruikten al gedurende enige tijd een burgerlijk familiewapen. Ze hadden het in de loop van hun geleidelijke klim op de maatschappelijke ladder aangenomen.”⁴⁰

Toen de familie de la Villette in de adelstand werd opgenomen, mocht ze boven haar wapen een helm plaatsen. De zilveren helm met gouden tralie was getooid met een wrong, een vlucht als helmteken en een groot dekkleed, alles in wit en keel. Het familiewapen zelf was eenvoudig en klassiek: een schild van zilver met een keper in keel, met drie roosjes van hetzelfde geknopt van goud op sinopel. Het samenstellen van een wapen was aan strikte regels onderworpen en de nieuwe, getimbreerde wapens werden nauwgezet te boek gesteld.⁴¹ Toen Josse de la Villette in 1698 zijn adelsbrief kreeg, werd zijn wapen er op afgebeeld.⁴² Merkwaardig is dat dit wapen niet helemaal strookt met alle andere bewaarde wapens: met de twee obiits uit het kasteel van Moerkerke⁴³ en de twee uit de Sint-Jacobskerk, de al genoemde dispenning en een paar zilveren koffielepeltjes,⁴⁴ evenmin als met de obiits en Roberts grafplaat afgebeeld in het handschrift De Hooghe.⁴⁵ Al deze Brugse wapens hebben drie roosjes op een stengel, terwijl het wapenboek drie klassieke heraldische roosjes zonder stengel afbeeldt: wilde roosjes met vijf bloemblaadjes waaronder de groene kelkblaadjes priemen.⁴⁶ Blijkbaar had de opsteller van het

40 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ... deel 1, p. 32.

41 Robert de la Villette ontving op 19 februari 1673 de adelsverheffing. Zijn wapen werd in de registers als volgt beschreven: [Escu] d'argent, au chevron de gueules, accompagné de trois roses de même, boutonnées d'or, feuillé[e]s et soutenues de sinople ... timbre d'argent, grillé et liseré [d'or], et sommé d'une rose pareille a celle de l'escu, entre un vol d'argent et de gueules au bourlet et hachemens de mesme. Het wapen van zijn broer Josse, die zijn adelsbrief in 1698 kreeg, werd afgebeeld in datzelfde wapenboek. Het gaat om hetzelfde wapen, hoewel de beschrijving lichtjes anders geformuleerd werd.

42 Een kopie van de adelsbrief van Josse de la Villette in 1698 werd bewaard in de registers van het archief van Buitenlandse Zaken in Brussel en gepubliceerd in L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek van de Belgische adel, Brussel*, 1992, deel 4, plaat 1333.

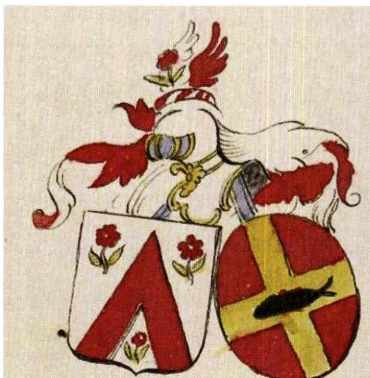
43 Tot in de jaren 1960 hingen ze in de parochiekerk, maar bij de hervormingen van het Tweede Vaticaans Concilie dreigden ze verloren te gaan en daarom kregen ze toen een plaats in het kasteel. Met dank aan Michel Van den Broeck voor de tip.

44 D. MARECHAL, *Meesterwerken van de Brugse edelsmeedkunst*, Brugge, 1993, cat.nr. 309.

45 DE HOOGHE, *sepulturen...* boek V, p. 186.

46 H.K. NAGTEGAEL, *Heraldisch vademecum*, Den Haag, 2003, p. 123.

wapenboek het wapen op het officiële diploma volgens de regels van de wapenkunst, dus zonder stengel, afgebeeld, maar nam de familie de la Villette het zo nauw niet met de heraldische codes. Hun burgerlijk wapen had vanouds roosjes op een stengel en zij bleven vasthouden aan hun roosjes op stengel, zonder zich om de finesses van de heraldiek te bekommeren.

Links: het heraldisch correcte familiewapen zoals afgebeeld op de kopie van de adelsbrief van Josse de la Villette in 1998.⁴⁷

Rechts: het familiewapen met bloemetjes op stengel, zoals afgebeeld op de grafplaat van Robert de la Villette en Jeanne Baessens na 1690 en overgenomen in het handschrift De Hooghe.⁴⁸

AEDELDOM BOOD GEEN POLITIEKE VOORRECHTEN OF FISCALE VRIJSTELLING

In het Vlaanderen van de 17de eeuw bood adelsverheffing in de eerste plaats sociaal prestige en het recht om adellijk vertoon tentoon te spreiden. Directe financiële voordelen of politieke macht waren niet aan de adelsverheffing verbonden. De Tweede Stand in de Provinciale standenvergadering was er voorbehouden aan een selecte groep vermogende oud-adellijke families.⁴⁹ In het sterk geurbaniseerde Vlaanderen lag de beslissing over het bedenverzoek trouwens bij de Vier Leden: adel en clerus konden slechts een vrijblijvend advies uitbrengen. Edelen - in tegenstelling tot de cle-

47 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek van de Belgische adel*, Brussel, 1992, deel 4, plaat 1333.

48 DE HOOGHE, *sepulturen...* boek V, p. 186.

49 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 152.

rus - genoten in Vlaanderen geen fiscale vrijstelling.⁵⁰ Vanaf 1671 moesten ze er ook de stedelijke verbruiksbelastingen betalen.⁵¹

Geadelden kregen evenmin van rechtswege een mandaat op lokaal en gewestelijk vlak. Toch bekleedden ook vele geadelden zo'n functie. De overgrote meerderheid van de magistraten was trouwens van adel.⁵² Zelfs in Vlaanderen - waar de adel minder machtig was dan bij voorbeeld in Brabant - had de ambtsadel in de ondergeschikte besturen de macht in handen.⁵³ De familie de la Villette trad vlot toe tot de ambtsadel. Dat komt later aan bod. Eerst bekijken we hoe ze de adelsverheffing bekwam.

VOORWAARDEN TOT ADELSVERHEFFING

In de 17de eeuw controleerde de vorst de toegang tot de adel.⁵⁴ Voordien was adelsverheffing het resultaat van sociale assimilatie.⁵⁵ In de middeleeuwen werd een familie in de adelstand opgenomen als ze al enkele generaties vermogend genoeg was om er een eerbare, adellijke levenswijze op na te houden en als ridder feodale krijgsdienst te vervullen. Enkel rijken konden zich een paard en een volledige wapenuitrusting veroorloven om ermee ten strijde te trekken voor de vorst. Na enkele generaties kon zo'n familie een heerlijkheid met hogere rechtsmacht kopen, huwde ze met adellijke families en werd ze door de adel tot hun gelijken gerekend. Er was een constante, maar trage toename. De nieuwe families vervingen verarmde - en daarom uitgestoten - families of families die uitstierven bij gebrek aan mannelijke opvolgers. De nieuwelingen hielden de adelstand op peil.

Vanaf de 16de eeuw raakte het evenwicht verstoord. Door de nieuwe koloniale handel kwamen vele rijken bij. Ze kochten grond

50 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 138.

51 JANSSENS, P., 'De Zuidnederlandse adel tijdens het Ancien Régime (17e-18e eeuw). Problemen en stand van het onderzoek', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 93 (1980), p. 455.

52 Tussen 1772 en 1789 waren 64% van de magistraten van adel; voordien lag hun aandeel nog hoger. Zie: K. DEGRYSE, 'Stadsadel en stadsbestuur te Antwerpen in de 18e eeuw. Een sociaal-economische benadering', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 93 (1980), p. 466.

53 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 463.

54 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 469.

55 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 469.

met heerlijke rechten en eigenden zich de adellijke statussymbolen toe als het dragen van een zwaard. Omdat de adel geen feodale krijgsdienst meer moest verlenen, konden ze louter door het usurperen van de adellijke uiterlijkheden voor edelen doorgaan. Sinds de intrede van de vuurwapens was de adellijke cavalerie als “de speerpunt van het leger”⁵⁶ immers vervangen door een met kanonnen bewapend beroepsleger. De adel wilde echter niet langer alle burgers met een groot vermogen in haar rangen opnemen omdat ze vreesde dat de adellijke privileges zouden gelijkgesteld worden aan vermogen.⁵⁷

Met de adelsedicten van 1595 en 1616 kwam de vorst tegemoet aan hun verzuchtingen, maar eiste meteen ook het alleenrecht op het verlenen van adellijke onderscheidingen op.⁵⁸ Wie adellijke symbolen gebruikte, moest voortaan vorstelijke adelsbrieven kunnen voorleggen. In de eerste helft van de 17de eeuw werden een hele reeks adelserkenningen afgeleverd aan families die al van adel waren. Naast de erkenningen schreef de vorst ook adelsverheffingen uit. Het Spaanse en later het Oostenrijkse regime schreven duizenden adelsbrieven. Toch vormden “op het einde van het Ancien Régime de geadelden van de 17de en 18de eeuw een minderheid binnen de adelstand.”⁵⁹

VOORWAARDEN TOT ADELSVERHEFFING SINDS DE ADELSEICTEN VAN 1596 EN 1916

Wie in de adelstand wenste opgenomen te worden moest een aanvraag indienen. Dat er meer gegadigden waren dan uitverkorenen blijkt uit de afwijzing van honderden dossiers: in de laatste decennia van de eeuw ving één burger op drie met adellijke ambities bot.⁶⁰ Robert de la Villette voldeed wel aan de voorwaarden. In se waren er drie criteria: vermogen, afkomst en vorstelijke dienst.

56 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ..., deel 1, p. 20.

57 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ..., deel 1, p. 22.

58 “Door de edicten van 1596 en 1616 werd in de Spaanse Nederlanden het verlenen van adellijke onderscheidingen voorbehouden aan de soeverein.” L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ..., deel 1, p. 21.

59 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ..., deel 1, p. 25.

60 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel* ..., p. 280.

Vermogen was een *conditio sine qua non*. Onvermogenen kwamen niet in aanmerking. Voor Robert de la Villette was vermogen geen probleem: hij had van zijn vader een mooi startkapitaal geërfd en kreeg als schepen en zelfs burgemeester van het Brugse Vrije een mooi jaarsalaris.⁶¹ Het tweede criterium - een adellijke afkomst via vrouwelijke verwanten - was een pluspunt, maar geen dwingende vereiste. In de 17de en 18de eeuw had slechts 10% tot 20% van de geadelden een adellijke moeder, echtgenote of schoonmoeder.⁶² De vorstelijke dienst was het derde en meest doorslaggevend criterium voor een adelsverheffing in de 17de eeuw.

Tijdens de eerste helft van de 17de eeuw behoorden tot drie kwart van de geadelden tot de openbare sector: militairen, ambtenaren, financiers. Al in de middeleeuwen werd de ridder, die als vazal ten dienste van zijn leenheer stond, met adelsverheffing beloond. Nadien werd wat als vorstelijke dienst werd beschouwd, uitgebreid. Aanvankelijk was dit nog overwegend de militaire dienst, zij het dan in het vorstelijke beroepsleger. In de loop van de 17de eeuw kwamen echter ook ambtelijke functies in aanmerking: voornamelijk de bevoorrechte machten, maar ook ambtenaren uit de financiële sector, gerecht & administratie.⁶³

ALGEMEEN BESTUURDER VAN DE OORLOGSVLOOT

De de la Villetes danken hun adelbrieven aan jarenlange vorstelijke dienst. Zowel Robert in 1673 als Josse in 1698 waren Algemeen bestuurder van de oorlogsvloot van de Spaanse Nederlanden.⁶⁴ Deze functie was geen stap in de militaire carrière, maar een functie die de Spaanse overheid aan militaire ondernemers uitbesteedde. Allerlei openbare ambten, waaronder ook oorlogsvoering, kolonisatie, het innen van belastingen,... werden aan particuliere personen overgedragen.⁶⁵ De overheid verkoos privatisering: ze wilde geld in de kas

61 Concrete informatie over zijn vermogen hebben we evenwel niet. Over dat van zijn geadelde broer Josse zijn we veel beter ingelicht (zie verder).

62 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 266.

63 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 322.

64 *Surintendant- et directeur-général des vaisseaux de guerre et des convois de l'armée navale de S.M. aux Pays-Bas*. J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 337.

65 P. LENDERS, 'De ambtenaar in de ondergeschikte besturen op het einde van het Ancien Régime. Het statuut van openbaar ambt', in: *Handelingen van de*

en geen last van een zware administratie; de ondernemer kreeg in ruil een monopoliepositie en vorstelijke bescherming bij het uitoefenen van zijn taak. En bij trouwe dienst kans op een adelsverheffing. De familie de la Villette maakte daar tot tweemaal toe gebruik van, nadat een verwante familie het hen had voorgedaan. Robert de Meulebeke, hun oom langs moederszijde, was al in 1659 omwille van zijn verdienste als hoofd van de marine in de adel opgenomen. Vervolgens gaf hij de bestuursfunctie van de oorlogsvloot aan zijn schoonbroer Jean de la Villette door.⁶⁶

Het organiseren van de oorlogsvloot kwam de belangen van de koopman-reder Jean de la Villette ook persoonlijk ten goede, want de handelsvloeten werden in vreedstijd begeleid door fregatten.⁶⁷ Toen Jean in 1666 stierf, nam zijn oudste zoon Robert de functie van bestuurder over. Hij behield ze ook nog 13 jaar na zijn adelsverheffing. Toen hij in 1686 stierf, was het niet zijn zoon Pierre die deze functie overnam, maar wel Roberts broer Josse. Blijkbaar was het niet nodig dat zoon Pierre deze functie bekleedde omdat hij als zoon van Robert toch al de adeltitel geërfd had.⁶⁸ Zeker is dat Josse zijn adelsverheffing in 1698 en zijn riddertitel in 1699 dankte aan zijn jarenlange functie als *Surintendant- et directeur-général de la marine militaire*.

DE ADELLIJKE LEVENSWIJZE VAN DE FAMILIE VAN JOSSE DE LA VILLETTE

Waarom Josse de la Villette - 25 jaar na zijn broer Robert - edelman werd, weten we al: hij deed het niet omwille van specifieke privileges, maar wel omwille van het prestige en de machtsdeelname. Hoe hij het deed, weten we eveneens: hij trad in het voetspoor van zijn broer. Hij volgde hem op als bestuurder van de oorlogsvloot om na 12 jaar trouwe dienst aan de kroon de adelsverheffing aan te vragen. Zo werd ook een tweede tak van de familie de la Villette in

Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal en letterkunde, 29 (1975), p. 116

66 De overname leiden we althans af uit de feiten.

67 A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars. ...*,

68 Of Jeans derde zoon Louis op zijn beurt deze weg van adelsverheffing gevolgd heeft en hoe hij in de adelstand werd opgenomen hebben we niet kunnen achterhalen. L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek ...*, vermeldt enkel Robert en Josse de la Villette.

de adelstand opgenomen. Welke impact dit had op zijn leven is de volgende vraag die we ons stellen. Een ideale bron voor de kennis van de persoonlijke levenssfeer zijn staten van goed. Van Josse de la Villette hebben we twee inventarissen: één van vóór en één van na zijn adelsverheffing. De eerste werd opgemaakt toen zijn eerste vrouw stierf en een tweede na de dood van zijn tweede vrouw.⁶⁹ De eerste boedel, uit 1668, beschrijft een jong gezin uit de rijke burgerij met voor die tijd zeer verfijnde omgangsvormen en een hang naar praalvertoon.

EEN BURGER MET ADELLIJKE STATUSSYMBOLEN EN OMGANGSVORMEN

Omgangsvormen zijn net als statussymbolen tijd- en plaatsgebonden. Om zich te onderscheiden van de burgerij eigende de adel zich bepaalde weelde-uitgaven toe, maar in hun drang naar sociale mobiliteit spiegelde de burgerij zich aan de adel. Daardoor waren de adellijke statussymbolen aan een verburgeringsproces onderhevig.⁷⁰ Voor de wapenofficieren die moesten toezien op usurpatie van het adelsrecht was dat een grote bron van ergernis. *“Les petits et les grands à l’imitation de la noblesse, portent des habits de velours ou galonnés d’or et d’argent, portent l’épée à garde d’argent qui de tous temps n’a été permise qu’au nobles seulement, se servent à leur enterrements et services de cierges de cire blanches, ...*

⁷¹ De begrafenisrekening van Josses eerste vrouw in 1668 vermeldt *14 keersen en 16 witte flambeeuwen van twee pond wasch het stuck*. Nadien werden in de parochiekerk Sint-Walburga een jaar lang missen opgedragen. Dat kostte *2-8-0 aan wijn ende missenbroot en 6-10-2 voor het wit licht aenden autaeer ende tombe gedurende*

69 Toen zijn eerste vrouw in 1668 stierf en hij met twee zoontjes achterbleef, werd een eerste keer een uitgebreide inventaris opgemaakt. (BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staten van goed, 2^e reeks, nr. 1957.) Na de dood van Josse in 1703 kwam er geen boedelbeschrijving; daarmee werd gewacht tot zijn tweede vrouw in 1706 overleed. Er moest weerom een staat van goed opgemaakt worden omdat twee kinderen nog geen 25 jaar waren. (BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staten van goed, 2^e reeks, nr. 6552)

70 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 162.

71 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 162.

het celebreren van de missen.⁷² Als Livine Van Auweghem behoorde tot de familie d'Alegambe d'Auweghem⁷³ die al vóór 1600 tot de adelstand verheven was, hadden ze het recht witte kaarsen en wit licht te gebruiken, zoniet was er sprake van usurpatie, want Josse was nog lang niet van adel.

Nog makkelijker te imiteren dan statussymbolen, waren de adellijke omgangsvormen. Om zich te blijven onderscheiden van de burgerij moest de adel haar omgangsvormen steeds verder verfijnen. Zo ontstond het 'civilisatieproces'.⁷⁴ Het kopieergedrag van de lagere sociale groepen is de motor achter het steeds maar bijschaven van de beschavingsregels als tafelmanieren. Een beschavingsinstrument bij uitstek is de vork. Tussen het zilverwerk van Jean de la Villette in 1666⁷⁵ en van diens zoon Josse in 1668⁷⁶ troffen we telkens *twalf silveren forcquetten* aan. Vorken waren in 1666 nog heel exclusief. Eten deed je met de handen. Om netjes te eten sneed je alles fijn op je bord en bracht het met de vingertoppen naar de mond. Pas begin 18de eeuw werden vorken in het standaardbestek opgenomen. Midden 18de eeuw raakten ze - letterlijk - ingeburgerd. Een eeuw voordien werd de vork enkel door zeer 'precieuzen' gebruikt om bv. ingelegde vruchten op te prikken. Het bezit van vorken in 1666 duidt er op dat de familie de la Villette goed op de hoogte was van de etiquette van de hoogste klasse en er geld voor over had om mee te doen aan die nieuwerwetse mode die door sommige tijdgenoten nog in het belachelijke getrokken werd. Zelfs aan het hof van Lodewijk XIV was de vork nog geen evidentie.⁷⁷

Jaren vóór haar opname in de adelstand had de familie de la Villette al zeer verfijnde tafelmanieren; zij het misschien enkel aan de feestdis. De adellijke levenswijze was evenwel een com-

72 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 1957.

73 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* ... deel 1, verwijst bij Auweghem naar d'Alegambe d'Auweghem.

74 N. ELIAS, *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*, Antwerpen, 1983.

75 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 1604.

76 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 1957.

77 C.TERRYIN, *Eenvoud en delicatete. Norm en realiteit van de 18de eeuwse tafelgewoonten in Gent*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1986.

plex geheel. Edelen onderscheidden zich door hun woning, hun eetgewoonten, hun tijdsbesteding, hun kleding, hun cultuur,... maar bovenal onderscheidden ze zich toen van de actieve bevolking door professioneel inactief te zijn.⁷⁸ In de jaren 1660 mocht de familie de la Villette dan wel rijk zijn en heel verfijnd met zilveren vorken eten, edelen waren ze geenszins, want ze hadden geer adelbrieven en vooral: ze dreven actief handel.

HET STOPZETTEN VAN DE HANDEL: DE ULTIEME STAP VAN BURGER NAAR
EDELMAN

Tot laat in de 17de eeuw bleef adeldom onverenigbaar met de uitoefening van lucratieve werkzaamheden. Edelen werden verondersteld te leven van de inkomsten uit hun vermogen. Een adellijke familie die haar stand niet kon ophouden en uit armoede genoodzaakt was te werken, deed de stand oneer aan. Ze werd uitgestoten en officieel uit de adelstand ontheven. Deze procedure heette adelsderogatie.⁷⁹ Enkel de ambtenarij en de landbouw in de vorm van het beheer van landgoederen, ontsnapten hieraan.⁸⁰ In de 17de eeuw werd de derogatieregul versoepeld: edelen mochten commerciële, industriële en financiële activiteiten uitoefenen, maar enkel voor zover ze rechtstreeks ten goede kwamen aan de vorst. Toch verkozen de meeste edelen toen een ambtelijke loopbaan.⁸¹ Pas in de 18de eeuw ontstond naast de ambtsadel ook een zakenadel. Door de doorbraak van de mercantilistische denkbeelden, die het belang erkenden van de economische bedrijvigheid voor de uitbouw van de Staat en voor de verhoging van de levensstandaard, kwamen er meer en meer zakenlui voor adellijke gunsten in aanmerking. Ook waren de zakenlui niet langer verplicht hun economische activiteiten op te geven en een adellijke levenswijze aan te nemen. Of de derogatieregul voorheen ook de groothandel trof, blijft onduidelijk.⁸²

78 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 322

79 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek ... deel 1*, p. 23.

80 P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 482

81 JANSSENS, P., 'De Zuidnederlandse adel tijdens het Ancien Régime (17e-18e eeuw). Problemen en stand van het onderzoek', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 93 (1980), p. 460.

82 JANSSENS, P., 'De Zuidnederlandse adel... (1980)', p. 460.

De familie de la Villette stopte met haar groothandel toen ze in de adelstand verheven werd. Zoveel is duidelijk. Wanneer juist de boeken gesloten werden is dat minder. Vooral over Robert de la Villette, de eerste geadelde, tasten we in het duister. Meest logisch is dat hij de zaak al volledig overliet aan zijn broer Josse toen hun vader in 1666 stierf en hijzelf schepen van het Brugse Vrije werd. Minder plausibel is dat hij het schepen- en zelfs burgemeestersambt⁸³ combineerde met groothandel én met de functie van intendant van de marine. Die laatste functie bleef hij trouwens vervullen tot aan zijn overlijden in 1686, 13 jaar na zijn adelsverheffing. Roberts broer Josse, Jeans tweede zoon, startte zijn loopbaan als groothandelaar. Volgens de boedelbeschrijving van 1668 had hij voor meer dan 3.000 pond Vlaams openstaande rekeningen, bezat aandelen in verschillende schepen, dreef handel met Suriname, Martinique, de Canarische Eilanden, Cadiz, Riga en had stapels in Lissabon, Malaga, Rouen, Amsterdam, Middelburg...⁸⁴ Wie zijn huis in de Heilige-Geeststraat binnenkwam via *de grote saele* zag meteen verschillende landkaarten hangen. Kortom, in 1668 was Josse een koopman-reder in opvolging van zijn vader zaliger. Hij zat ook in het bestuur van de vernieuwende kamer van koophandel.⁸⁵

In de boedelbeschrijving van Josses weduwe, uit 1706, treffen we geen sporen meer aan van actieve handel: er was geen magazijn met koopwaar; de rekeningen vermeldden geen transacties in het genre van 'baeten van coopmanschap'. We kunnen ervan uitgaan dat Josse, toen hij drie jaar voordien, op hoge leeftijd overleed, geen koopman-reder meer was.⁸⁶ Mogelijk had hij zich uit de zaak

83 Bij gebrek aan een overzicht van de bestuurders van het Brugse Vrije verlaten wij ons hier op J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 327. J. GAILLARD is weliswaar niet altijd even betrouwbaar, maar in dit geval wordt hij bevestigd door de bronnen want in 1666 werd Robert de la Villette, als voogd van zijn minderjarige broer en zus, omschreven als *burghemeester ende schepen slants vanden Vrije*: BRUGGE, *Stadsarchieff*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 1604.

84 BRUGGE, *Stadsarchieff*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 1957; zie ook B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant...* p. 69.

85 A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY., *Makelaars en handelaars...*, p. 199.

86 Zoals van de meeste tijdgenoten kunnen we Josses geboortjaar enkel afleiden uit andere jaartallen. Aangezien hij bij het overlijden van zijn vader in 1666 meerderjarig was, dus meer dan 25 jaar, was hij bij zijn overlijden in 1703 zeker ouder dan 60 en voor die tijd hoog bejaard.

teruggetrokken vanwege zijn hoge leeftijd, maar blijkbaar had hij de handelsfirma niet aan familieleden overgelaten. We vinden althans in geen enkele andere, latere Staten van goed van de familie dergelijke sporen van handelsbedrijvigheid.⁸⁷ Zijn kinderen behoorden, zoals zal blijken, tot de ambtsadel. Het kan best dat Josse al een tijdje vóór zijn adelsverheffing in 1698 de boeken neergelegde. Mogelijk liquideerde hij zijn zaak al in 1679, want toen had hij veel geld nodig om de pacht van belastingsontvanger te kunnen betalen. Zijn oudste zoon volgde hem op in die functie. Zeker is dat de familie de la Villette eind 17de eeuw de overzeese handel vaarwel had gezegd.

WAAROM DE FAMILIE DE LA VILLETTE HAAR HANDELSACTIVITEITEN STOPZETTE

Waarom pleegde de familie de la Villette het 'verraad van de burgerij'? Met 'la trahison de la bourgeoisie' wordt de overschakeling van ondernemende burger naar rentenierende edelman aangeduid: in plaats van zijn winst weer in commerciële en industriële activiteiten te investeren en zo bij te dragen aan economische groei, belegt hij in opbrengsteigendommen, gaat van zijn rente leven en distantieert zich als edelman van hard werkende burgers. Sinds Braudel deze term in 1948 populariseerde⁸⁸ is over dit historisch waardeoordeel al heel wat inkt gevloeid.⁸⁹ Toch houdt de term stand.⁹⁰ Als we dan toch in termen van verraad spreken, kan de familie de la Villette zelfs 'dubbel verraad' verweten worden: zij verraadde niet alleen haar eigen klasse, maar ook haar streek van herkomst, want ze trok met haar knowhow en kapitaal naar Brugge om daar in de adelstand te worden opgenomen en toen dat lukte, zette ze haar handelszaak stop om te investeren in ambten, renten en vastgoed. Of wij dat nu als verraad moeten interpreteren

87 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 7849, 8446, 17807, 10695, 10880, 10168, 16704, 11038.

88 P. BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Parijs, 1949 geciteerd in P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 185.

89 H. SOLY, 'Het 'verraad' der 16de-eeuwse burgerij...', p. 262; P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel...*, p. 185.

90 F. BUYLAERT, 'Edelen in de Vlaamse stedelijke samenleving. Een kwantitatieve benadering van de elite van het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brugge,' in: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 2007, nr. 2, p. 47.

laten we in het midden. Zijzelf zullen dat zeker zo niet gevoeld hebben; integendeel zij zagen zich wellicht als loyale dienaars van hun vorst en genoten onbezwaard van zijn gunsten.

Het is moeilijk in te schatten welke redenen bij deze omschakeling primeerden: sociale, politieke of vooral economische? Specifiek voor Josse is het best mogelijk dat hij de boeken sloot omdat toen meer winst te halen viel uit rentenieren en belastingen innen dan met overzeese handel: hij liet zijn kinderen alvast meer na dan zijn vader had gedaan. Voor de hele familie geldt zeker ook een andere economische verklaring. Beleggen in renten, gronden en hoge ambten bood op termijn meer financiële zekerheid. Zo werd het gemaakte fortuin veilig gesteld. Met de verkoop van koloniale waren konden wel grote winsten geboekt worden, maar investeren in de handel was niet zonder gevaar: vele kostbare vrachten gingen bij storm verloren of werden gekaapt door zeerovers. Handel drijven in oorlogstijd was ook niet zonder risico: met Lodewijk XIV als buur waren er constant schermutselingen, afgewisseld met regelrechte oorlogen.⁹¹

De sociale factor bij het stopzetten van de handel is zeker niet te onderschatten: een edelman genoot in de 17de eeuw meer aanzien dan de rijkste burger. De derogatieregel gold nog voor handelaars die voor eigen rekening werkten, alhoewel dat blijkbaar nog niet zeker is.⁹² Een derde motief, de politiek, kan ook gespeeld hebben. Mogelijk leefde bij de familie bewust de ambitie om deel te nemen aan het bestuur. En aangezien de hoge functies door de ambtsadel bekleed werden, was het zaak zich aan de adellijke levenswijze aan te passen. De wil van de familie om zich in de ambtsadel te integreren blijkt alvast uit haar partner- en studiekeuze. De meeste huwelijken uit het einde van de 17de eeuw werden met zonen en dochters van de ambtsadel gesloten.⁹³ En drie zonen van Josse de la Villette werden licentiaat in de rechten. Of nu economische, so-

91 De Devolutieoorlog (1667-1669), de Hollandse Oorlog (1672-1678), de Negenjarige Oorlog (1688-1697).

92 JANSSENS, P., 'De Zuidnederlandse adel...' (1980), p. 460.

93 Zie tabel 3: huwelijken familie de la Villette, gesloten tussen 1625 en 1700.

ciale of politieke motieven primeerden, feit is dat de familie zich conformeerde aan de adellijke levenswijze: de handel stopzette en haar fortuin investeerde in ambten, renten en vastgoed.

DE AMBTSADEL

Vele edelen waren ambtenaar. Het bekleden van een ambt viel niet onder de derogatieregels, integendeel het strekte edelen tot eer een bestuursfunctie uit te oefenen als 'hoogwaardigheidsbekleder'. In de 17de eeuw waren bijna alle hoge ambten in handen van edelen. Zelfs in Vlaanderen had de ambtsadel in de ondergeschikte besturen de macht in handen.⁹⁴ De ambten boden naast sociaal prestige en een machtspositie, ook financieel voordeel. Een vermogensanalyse van de Antwerpse 18de eeuwse ambtsadel wees uit dat vooral de minder vermogende edelen een carrière in de ambtenarij nastreefden.⁹⁵ Zij begonnen meteen na hun juristenopleiding aan een lange loopbaan. De ambtswedde was broodnodig voor edelen met een klein vermogen; enkel zo ontsnapten ze aan de derogatieregels. Was het vermogen iets groter, dan kon met het extra-inkomen een luxueuzere levensstijl met adellijke statussymbolen - een karos met paarden⁹⁶, een grote stadswoning, een hof van plaisance en meerdere meiden en knechten - gefinancierd worden.

Voor rijkere edelen was de wedde bijkomstig, tenzij het ging om een topambt. Topambtenaren werden immers zeer goed betaald. Schepenen verdienden ruim dertien maal zoveel als de meeste geschoolde ambachtslieden; een burgemeester had tot 60% meer dan een schepen en de ontvanger generaal zelfs drie maal zoveel.⁹⁷ Bovendien werden de wedden rijkelijk aangevuld door *emolu-*

94 JANSSENS, P., 'De Zuidnederlandse adel tijdens het Ancien Régime (17e-18e eeuw). Problemen en stand van het onderzoek,' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 93 (1980), p. 463.

95 K. DE GRUYSE, 'Stadsadel en stadsbestuur te Antwerpen in de 18de eeuw. Een sociaal-economische benadering,' in: *Tijdschrift voor geschiedenis*, 93, 1980, p. 466.

96 Merkwaardig genoeg maakt geen enkele staat van goed melding van paard en koets.

97 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly, studie van een ambtsadellijke familie in de 18de eeuw (1718-1807)*, Brussel, 2002, p. 343.

menten, een verzamelnaam voor zitpenningen, geschenken, vaste rechten, ... Onkostenvergoedingen als koetsen en livreeën voor lakeien, werden ruim toegekend, want hoogwaardigheidsbekleders moesten immers waardig voor de dag kunnen komen.⁹⁸ Daar tegenover stond dat magistraten ook werden verondersteld bepaalde onbezoldigde functies, zoals bestuurslid van de Bogaardenschool, op zich te nemen.⁹⁹

Bij de Antwerpse 18de eeuwse ambtsadel bekleedden rijkere edelen meestal slechts één of enkele jaren zo'n topfunctie, als een *acte de présence* omwille van de bevestiging van de familiale machtspositie¹⁰⁰. In het Brugse Vrije was de situatie totaal anders: de schepenen werden er voor het leven, *ad vitam* benoemd; de kandidaten postuleerden zelf en stortten openlijk geld voor de functie.¹⁰¹ Bij aanvang van een schepenambt moest men zowel een ambtstaks betalen als een lening bij de hogere overheid afsluiten. De ambtstaks kan beschouwd worden als een 'koopsom' en bedroeg doorgaans een halve jaarwedde.¹⁰² Het bedrag van de gedwongen staatslening kon hoog oplopen. Uit de familiearchieven van Le Bailly blijkt dat *coming man* Joseph-Adrien in 1724 maar liefst 9000 pond Vlaams in pand gaf aan de hogere overheid.¹⁰³ Hierop kreeg de schepen een interest van 4% per jaar.¹⁰⁴ Zijn erfgenamen kregen bij de beëindiging van het ambt het bedrag teruggestort van zijn opvolger.¹⁰⁵ Levenslange functies, zoals het schepenambt van het Brugse Vrije, werden strictu sensu niet 'overgeërfd' maar wel 'overgenomen', want de volgende kandidaat moest het leenpand overnemen. De staat had het benoemingsrecht, maar kon in Vlaanderen slechts

98 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly*..., p. 344.

99 Bestuurder van de Bogaardenschool, het stedelijke jongensweeshuis, was zo'n onbezoldigde functie. Josse zat toen hij Brugs raadslid was (1675-76), ook in het schoolbestuur. De erfgenamen van zijn zoon Philippe moesten een lidmaatschap (doodschuld) aan [het bestuur van]de school betalen (BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staat van goed, 2° reeks, nr. 8446)

100 Tenzij een familie pas geadeld was, dan bleef men langer aan om de machtspositie te vestigen: zie K. DE GRUYSE, 'Stadsadel...', p. 474.

101 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly*..., p. 78.

102 Vandaar de term 'medianaat'. Cfr.: P. LENDERS., 'De ambtenaar ...', -', p. 97.

103 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly*..., p. 88.

104 P. LENDERS., 'De ambtenaar ...', -p. 134.

105 P. LENDERS., 'De ambtenaar ...', -p. 132.

tussen drie kandidaten kiezen en koos doorgaans de favoriet van de vorige magistraat. Meestal was dit een familielid.¹⁰⁶ Bij de stedelijke magistratuur waren de ambtstermijnen korter, maar ook in de stad Brugge regelden de schepenen onderling hun opvolging¹⁰⁷ en bleven de hogere ambten in een beperkt kringetje. Binnen die ambtsadel waren er wel clans, meestal familieclans; de tijdgenoten spraken van 'coteries'.¹⁰⁸

DE DE LA VILLETES ALS SCHEPENEN VAN HET BRUGSE VRIJE

Vier generaties lang - van 1666 tot 1745 - bleef een schepenambt binnen de familie. Robert, Jeans oudste zoon, werd schepen van de Oostkant. Jarenlang was hij zelfs Burgemeester van de Oostkant.¹⁰⁹ Burgemeester van het Vrije was het hoogste ambt op gewestelijk vlak. In 1679 was hij bovendien ook thesaurier van het Brugse Vrije; dat stond althans op zijn diploma van ridder.¹¹⁰ Dat Robert de la Villette als dertiger¹¹¹, zoon van een inwijkeling uit Duinkerke en al in 1666, zeven jaar vóór zijn adelsverheffing (!) schepen van het Brugse Vrije werd en zo vlot carrière maakte is merkwaardig. Is het te verklaren door zijn trouw aan de kroon, financiële(?) inzet of spelen vooral familiebanden? Via zijn oom Robert de Meulebeke hoorde hij tot een lokaal netwerk. Zijn oom kwam weliswaar net als vader Jean de la Villette uit Duinkerke, maar hij hoorde via zijn moeder tot de Brugse familie met Spaanse roots de Melgar¹¹² Via deze verwantschap en gesteund door goede connecties met de Spaanse overheid, volgde Robert de Meulebeke-de Melgar Albert

106 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly...*, p. 78.

107 A. VANDEWALLE, 'De benoeming van een stadspensionaris, testcase voor de invoering van de ambtstak in Brugge 1673-1674,' in: *Een privilege voor iedereen*, Brugge, 2008.

108 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly...*, p. 80 & 148.

109 Van 1669 tot 1672 en van 1675 tot 1684, zie J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 337.

110 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek...* deel 3, p. 755. Jammer genoeg vonden we nergens een overzicht van ambtsperiode van de magistraten van het Brugse Vrije. BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Jaer-boeken...* beperkt zich tot een alfabetisch lijstje per vorst. GAILLARD, *Bruges et le Franc...* geeft wel per familie aan welk lid wanneer welke functies bekleedde, maar geeft geen algemeen overzicht.

111 In 1666 was hij vermoedelijk een dertiger, want zijn tweede kind Jeanne-Adrienne werd geboren in 1654.

112 zie voetnoot 8.

de Meulebeke op als schepen van het Brugse Vrije.¹¹³ Dankte Robert de la Villette zijn schepenambt eveneens aan familiebanden?¹¹⁴ Of hield zijn aanstelling verband met de rol van de familie bij de aanleg van de Handelskom? Is het toeval dat in 1664 Jean de la Villette persoonlijk aangevallen werd als grote voorstander van de vrije doorvaart, dat in 1665 in ijlt tempo de Handelskom werd gegraven en dat in 1666, na Jeans overlijden, Robert de la Villette, Jeans oudste zoon, schepen van de Oostkant werd?¹¹⁵

Wat er van zij: in 1666 startte Roberts twintigjarige carrière in het Brugse Vrije. Na zijn dood in 1686 bekwam zijn zoon Pierre het schepenambt, en behield het dertig jaar, tot hij in 1716 stierf. Na de kinderloos gebleven Pierre ging het ambt niet naar de kinderen van diens jongere broer Jacques, - want - die was Eerste Raadspensionaris van het Brugse Vrije.¹¹⁶ Het schepenambt ging over van de tak van Robert naar die van Josse. Diens derde zoon was misschien Roberts petekind, want hij droeg zijn naam. Robert de la Villette jr. was net als twee van zijn drie broers licentiaat in de rechten.¹¹⁷ Een juristenopleiding werd begin 18de eeuw als een pluspunt aanzien om magistraat te worden, maar een vereiste was het niet.¹¹⁸ In 1737 was neefje Louis-Josse de la Villette jr., aan de beurt om - al meteen na zijn rechtenopleiding - het achtenswaardige schepenambt van het Brugse Vrije te bekleden.¹¹⁹ Tien jaar later, na de Oostenrijkse Successieoorlog (1745-1748) verloor de familie evenwel het schepenambt. Louis-Josse de la Villette jr. had tijdens de oorlog al te enthousiast de kant van de Franse bezetter gekozen:

113 BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Jaer-boeken van de Landen van den Vrijen*, Brugge, 1785, p. 265.

114 zie voetnoot 8.

115 Deze hypothese hebben we binnen het bestek van dit artikel niet kunnen uitwerken. Zie ook voetnoot 23.

116 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 11038. zijn zoon Pierre zou hem in die functie opvolgen. Zie: J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 342

117 Drie van Josses zonen waren licentiaat in de rechten. Robert jr. moest toen in 1706 zijn moeder, Jeanne de Bock stierf zijn juristenakte nog terugbetalen. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 6552.

118 Raadspensionarissen moesten wel jurist zijn omdat ze de schepenen moesten adviseren. : A. VANDEWALLE, 'De benoeming van een stadspensionaris,...' p. 186.

119 Hij was de zoon van de jong overleden Louis-Josse, de vierde zoon van Josse.

de Oostenrijkers konden het bij hun terugkeer niet appreciëren dat hij belastingontvanger was geweest voor de Fransen.¹²⁰

DE DE LA VILLETES ALS BELASTINGONTVANGERS

De drie zonen van koopman Jean de la Villette werden hoogwaardigheidsbekleder. Ze zetelden op verschillende niveaus: Louis-Ignace in de Raad van Vlaanderen in Gent, Robert in het Brugse Vrije en Josse in de stad Brugge. Josse was wel een buitenbeentje want hij legde in 1679 zijn Brugs schepenambt neer om belastingontvanger te worden.¹²¹ Het innen van belastingen werd verpacht aan de meestbiedende. Naast de pacht moest de pachter ook een waarborg stellen voor als hij op oneerlijke praktijken betrappt werd of failliet ging. De “vele falingen bewijzen ten overvloede hoe gerechtigd deze voorzorgsmaatregel was”.¹²² “In het geval van oorlogen, overstromingen, misoogsten, pestepidemieën, e.d.m. kon van de bevolking niet verwacht worden dat ze de volledige belasting voor een normaal jaar zouden betalen. Ze mochten dat vaak over meerdere jaren afbetalen. Hierdoor kwamen sommige belastingontvangers in de problemen als ze de volledige begrote som toch moesten ophoesten en hierbij eigen vermogen moesten aanspreken. Sommige faillissementen vloeiden wel voort uit oneerlijke praktijken of slecht management.”¹²³ Op fraude bij het innen van de belastingen was er minder controle. Pas in de 18de eeuw zou de hogere overheid daar werk van maken.¹²⁴

Josse de la Villette inde verschillende belastingen, zowel stedelijke als provinciale. Op fiscaal vlak was Vlaanderen in de 17de eeuw¹²⁵ verdeeld in vier kwartieren (Gent, Brugge, Ieper en het Brugse Vrije), waar telkens drie commiezen drie kassen beheerden: die

120 A. VAN DEN ABEELE, M. CATRY, *Makelaars en handelaars...*, p. 276.

121 Josse de la Villette was van 1670 tot 1672 schepen van Brugge. In 1675 en 1776 zetelde hij in de raad, maar in 1678 werd hij terug schepen, maar slechts totdat hij *wert commijs* zie BRUGGE, Stadsarchief, handschrift 6, p. 441 e.v. Zijn zoon François volgde eenzelfde parcours (zie verder).

122 P LENDERS, ‘De ambtenaar... p. 138.

123 Met dank aan dr. Heidi Deneweth.

124 P LENDERS, ‘De ambtenaar... p. 138.

125 De realiteit was iets complexer en evolueerde. zie NUYTTEENS M., *Inventaris van het Archief van de Staten van Vlaanderen*, Brussel, 1986, p. 12 e.v.

van de oude impost, waarmee oude schulden afbetaald werden, die van de nieuwe impositiën op invoer en verbruik van bier, wijn, brandewijn en slachtvee, waarmee de buitengewone beden van de vorst werden betaald. Uit de derde kas, die van het maalderecht, werden openbare werken gefinancierd.¹²⁶ Al van bij aanvang in 1616 was deze belasting op het malen van graan¹²⁷, bestemd voor het delven en onderhouden van de vaarten Gent-Brugge-Oostende *ende werken daeraen dependerende*.¹²⁸ Het is geen toeval dat de windmolens zo helder en groot werden afgebeeld op de promotiekaart die naar aanleiding van de opening van de Handelskom werd uitgegeven.¹²⁹ Vanaf 1679 tot aan zijn dood in 1703 was Josse de la Villette *commis van het maalderecht van het kwartier van Brugge*. Jaarlijks legde hij de rekeningen voor.¹³⁰ Hieruit blijkt dat hij een vast jaarsalaris van 228 pond Vlaams kreeg, ongeacht de inkomsten van de taks.¹³¹ De belasting op het graanmalen volstond niet voor de infrastructuurwerken.¹³² Extra inkomsten werden gehaald uit de kanalen zelf - pacht van de barge, kaaigeld en vaten-geld¹³³ - en uit de verkoop van renten bezet op het maalderecht. De *commis* was ook verantwoordelijk voor het uitbetalen van de renten waarmee zijn kas was belast.

126 NUYTENS M., *Inventaris van het Archief van de Staten van Vlaanderen*, Brussel, 1986, p. 12.

127 BRUGGE, *Rijksarchieff*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nrs 1391-1399. *Middelen op de graenen: zes stuyvers op elcken Genthischen sack graen opghestelt tot het delven van de riviere ende nieuwe vaert tusschen de stad van Brugge ende Ghendt ende van daer naer de stad van Oostende*.

128 E. VAN DEN BUSSCHE, *Inventaires de l'Etat à Bruges. Franc de Bruges*, Brugge, 1884.

129 Cornelis van Coukerken, *Bruga Flandrorum urbs et imporium mercatu celebre*, 1665, The British Library Londen. Afgebeeld in o.m. V. VERMEERSCH, *Brugge*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2002, p. 110.

130 BRUGGE, *Rijksarchieff*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nrs 1391-1399.

131 BRUGGE, *Rijksarchieff*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nrs 1391-1399. Boven zijn jaarsalaris kon hij de onkosten voor de inning en het aanstellen van de 16 onderpachters inbrengen. Zijn jaarsalaris was even hoog als dat van zijn voorganger Jan Van de Walle. Het werd niet verminderd als er geen inkomsten waren, toen delen (bv Veurne Ambacht in 1683) door Frankrijk bezet werden. Uit deze bron blijkt niet of de belastingontvanger de gederfde belasting moest voorschieten of bijpassen.

132 E. VIVEY, *De nieuwe Riviere of het kanaal van Plassendaele naar Nieuwpoort*, s.l., 2010, p. 52.

133 De barge, die regelmatig naar Gent voer, werd in 1672 in de vaart genomen om het kanaal te laten renderen; het vatengeld was een belasting op de vaten die op de kanalen getransporteerd werden.

Van 1683 tot 1701 inde Josse de la Villette revens de nieuwe impositiën in het kwartier van Brugge.¹³⁴ Ook hiervoor streek hij een vast jaarsalaris van 228 pond Vlaams op.¹³⁵ Deze provinciale belastinginningen hielden dus weinig risico in; mogelijk iets meer dan een ander hoger ambt, want we weten niet hoeveel hij bij aanvang aan pachtgeld had betaald; evenmin hoe hoog zijn leenpand was, maar dat laatste geldt voor de andere ambten evenzeer. De commiezen werkten erg autonoom, er was onvoldoende controle en in de praktijk kwam er slechts een gedeelte in de koninklijke schatkist terecht.¹³⁶ Als er aan de correcte inning van de provinciale belastingen getwijfeld kan worden, dan geldt dat nog meer voor de lokale. "De stedelijke belastingpachters hadden intense contacten met de hogere en lagere ambtenaren en de magistraat, maar hoorden thuis in de kleine wereld van ondernemende en avontuurlijke zakenlieden. Zij namen het niet zo nauw met de wettelijkheid. Zij kregen dan ook soms een kwalijke naam: *fraudeur de profession*."¹³⁷ In 1690 pachtte Josse ook de stedelijke belasting van '4£ per vat wijn/brandewijn'. Kort nadien spande hij een proces aan tegen de vorige ontvanger, omdat die 320.000 pond Vlaams aan belastinginkomsten zou hebben achtergehouden. Bij gebrek aan bewijzen draaide het op niets uit.¹³⁸ Het ging nochtans om een aanzienlijk bedrag. Zo'n proces stelt Josse de la Villette in een ander daglicht. Meer dan zijn broer die als hoogwaardigheidsbekleder naar voren treedt, blijft hij een avontuurlijke ondernemer, die evolueert van groothandelaar naar belastingontvanger.

Of was het innen van de (provinciale) belastingen toch niet zo 'oneerbaar' als hun imago en bijnaam *fraudeur de profession* laten vermoeden? Josse de la Villette werd in 1698 gealdeld en zijn oudste zoon François volgde eenzelfde parcours: eerst was hij en-

134 BRUGGE, *Rijksarchief*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nrs 1601-1607.

135 BRUGGE, *Rijksarchief*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nrs 1236-1241. *Salaris over het doen van de particuliere verpachtinge binnen zijn district het kwartier van Brugghe*. Zijn jaarsalaris was even hoog als dat van zijn opvolger Antoon Van Steelant.

136 NUYTENS M., *Archief van de Staten van Vlaanderen*, p. 16.

137 P LENDERS., 'De ambtenaar ...', -p. 92.

138 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, processen 1140049 doos 159 jaar 1694.

kele jaren¹³⁹ schepen van Brugge, dan volgde hij zijn vader op als belastingsontvanger.¹⁴⁰ En hij ging er nog prat op ook, want toen François in 1707 als getuige optrad bij een huwelijkscontract liet hij expliciet vermelden dat hij *commis van de maelderie in het quartier van Brugge ende van het nieuw gedelf* was, terwijl dat er voor het huwelijkscontract uiteraard niets toe deed.¹⁴¹

DE DE LA VILLETES ALS RENTENIERS

Rentenieren was als bron van inkomsten meer conform de adellijke levenswijze. De rentekoop was in de middeleeuwen ontstaan om het verbod op interesten bij leningen te omzeilen. Geld mocht immers geen geld opbrengen, maar het was wel toegestaan een som geld te verkopen in ruil voor een jaarlijkse rente van een vastgesteld percentage. Lenen bij banken was nog niet ingeburgerd en gebeurde tegen woekerintresten.¹⁴²

De boedels van Jean en Josse de la Villette bieden relevant vergelijkingsmateriaal. Beide werden opgesteld na een rijkgevulde carrière: de vader als koopman-reder, de zoon als gedeelde belastingontvanger. Het is duidelijk dat Josse meer rentenierde dan zijn vader: zijn jaarinkomen uit rentes betrof meer dan 2083 pond Vlaams t.o.v. 316 pond Vlaams. Bovendien lagen zijn renteinkkomsten niet alleen in absolute cijfers hoger, maar ook verhoudingsgewijs: terwijl hij zijn kinderen 'slechts' 1,4 keer meer naliet dan zijn vader, lag zijn jaarinkomen uit rentes 6,5 keer hoger.

139 Van 1699 tot 1703. Zie BRUGGE, *Stadsarchief*, handschrift 6, p. 441 e.v.

140 François nam wel de taksen op het het maalderijrecht over, maar niet de nieuwe impositiën in het kwartier van Brugge: vanaf 1701 werden die geïnd door Ignatius Van Steelant. Merkwaardig is dat deze in 1704 een obligatie van 15.800 gulden courant afsloot bij de weduwe van Josse de la Villette. Cfr. BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 6552, p.132v.

141 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 7849.

142 M. VAN DER HEYDEN, *Geldschieters van de stad. Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650*, Amsterdam, 2006, p 47.

Tabel 1: vergelijking jaarinkomen uit renten 1666 en 1706¹⁴³

Jaarinkomen uit renten in pond Vlaams courant ¹⁴⁴	Jean de la Villette 1666	Wwe Josse de la Villette 1706
Bezette renten ¹⁴⁵	156 pond Vlaams	519 pond Vlaams
Onbezette renten	160 pond Vlaams	-
Obligaties ¹⁴⁶	-	1574 pond Vlaams
TOTAAL	316 pond Vlaams	2083 pond Vlaams
<i>Totaal erfenis</i>	<i>13.927 pond Vlaams</i>	<i>20.459 pond Vlaams</i>

Er was ook nog het onderscheid particuliere en publieke renten. Deze werden afgesloten op overheidsinkomsten (bv. op accijnzen).¹⁴⁷ De stedelijke elite investeerde in publieke renten omwille van de inkomsten, maar ook uit plichtsbesef om de overheid in geldnood bij te staan en om hun relaties te onderhouden. Beleggen in publieke renten gold als bevestiging van het netwerk waarin ze zich bevond en waarvan ze op tal van vlakken profiteerde.¹⁴⁸ Al in de late middeleeuwen behoorden de grote geldschietters van de lokale overheid tot een klein kringetje kapitaalcrachten die ook de politieke macht in handen had.¹⁴⁹ In Gent verschaften de stadsbestuurders als rentekopers toen krediet aan de stad, maar als handelaren, ambtenaren en ontvangers van belastingen vloeiende het geld van de stad net zo hard in hun eigen zak terug.¹⁵⁰

Zo'n¹⁵¹ vervlechting van geld en macht zien we ook bij de familie de la Villette in de 17de eeuw. Zowel Jean als Josse de la Villette be-

143 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604 & 6552.

144 De bedragen die in 1706 aangeduid werden in wisselgeld, werden omgezet naar courant geld.

145 Deze rentes hadden doorgaans vastgoed als waarborg.

146 Met obligaties werden hier onbezette renten, renten zonder waarborg, aangeduid.

147 M. VAN DER HEYDEN, *Geldschietters van de stad...*, p. 24.

148 M. VAN DER HEYDEN, *Geldschietters van de stad...*, p. 228.

149 M. VAN DER HEYDEN, *Geldschietters van de stad...*, p. 53.

150 BOONE M., *Geld en macht. De Gentse stadsfinanciën en de Bourgondische staatsvorming (1384-1453)*, Gent, 1990, p. 208. Hierbij mag wel worden aangestipt dat publieke renten ook risico's inhielden (zie verder).

151 De vraag kan uiteraard gesteld worden in hoeverre de bevindingen van de Noorderlijke Nederlanden en het middeleeuwse Gent op de Brugse situatie van toepassing zijn.

legden in publieke renten. Bij zijn overlijden, meer dan 10 jaar na zijn verhuis naar Brugge kwam nog 26 % van Jeans jaarinkomen uit renten uit beleggingen in de steden Sint-Omaars, Duinkerke en Ieper. Josses beleggingsportefeuille was 6,5 keer groter, maar iets minder gespreid: 19 % in publieke t.o.v. 81% in particuliere renten.

Tabel 2: vergelijking particuliere en publieke renten in 1666 en 1706¹⁵²

	Jean de la Villette 1666	Wwe Josse de la Villette 1706
Particuliere renten	74 %	81 %
Publieke renten	26 %	19 %
TOTAAL	100 %	100 %

Rentenieren hield een zeker risico in. Achterstallige renten waren geen uitzondering, maar uit de boedel van Josses weduwe met meer dan honderd rentes, blijkt dat achterstallen bij particulieren zich beperkten tot enkele jaren, terwijl die bij publieke - althans die m.b.t. het kanalenet - tot verschillende decennia konden oplopen. Zo kocht Josse de la Villette op 2/6/1693 een rente van 31-5-0 aan *penninghe 16 [6,25%] tot laste van de stad Brugge ende midde-len van het nieuw ghedelf van Plasschendaele naer Duynkercke* uitgeschreven op 3/8/1641, die al was *verachtert sedert july 1675*. In 1706 was ze nog steeds niet uitgekeerd.¹⁵³ Dat was dus al meer dan 30 jaar! De rente van 98 pond Vlaams die Robert de la Villette *ter cause van sijne huysvrauwe* had bezet op de maalterijrechten in het kwartier van Brugge, werd evenmin stipt uitbetaald. De *com-mis*, haar schoonbroer Josse de la Villette betaalde haar - ze was ondertussen al weduwe geworden - in 1689 de rente uit van het jaar 1679, dus 10 jaar later. De weduwe mocht zich nog gelukkig prijzen, want slechts een tiental van de meer dan 400 achterstal-len werd dat jaar uitbetaald.¹⁵⁴

¹⁵² BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604 & 6552.

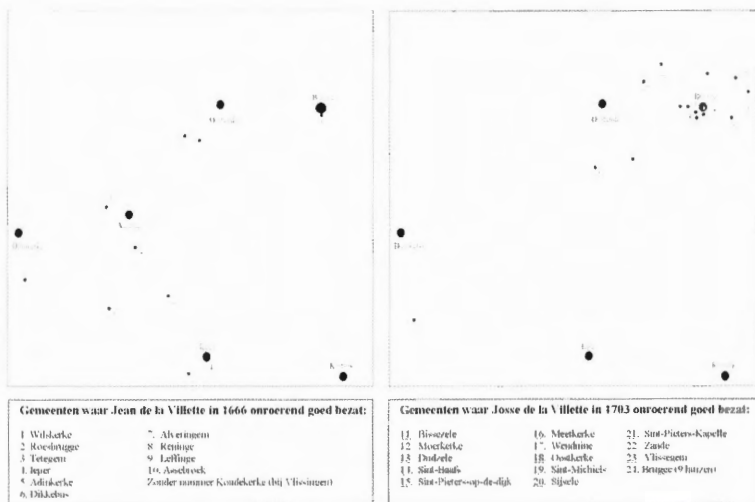
¹⁵³ BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 6552.

¹⁵⁴ BRUGGE, *Rijksarchief*, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, nr. 1423, p. 97.

DE DE LA VILLETES ALS GROOTGRONDBEZITTERS

De belangrijkste bron van inkomsten voor de meeste edelen was grondbezit en opbrengsten uit eigendommen. Beleggen in vastgoed liep het minste risico. Omdat de staten van goed landerijen en woningen, zoals de herenwoning, slechts pro memorie vermelden, is het niet mogelijk om het aandeel vastgoed in het hele vermogen in te schatten.¹⁵⁵ Een vergelijking tussen twee boedels is wel mogelijk. Josse de la Villette liet zijn erfgenamen meer dan 300 ha na, zo'n drie keer meer dan zijn vader Jean, terwijl de erfenis slechts 1,4 keer groter was.¹⁵⁶ Josse belegde dus zowel absoluut als relatief meer in vastgoed dan zijn vader. Josses gronden lagen binnen een straal van 25 km rond Brugge, terwijl die van Jean in de driehoek Duinkerke-Ieper-Oostende gesitueerd waren.

Kaarten: vergelijking gemeenten waar Jean en Josse de la Villette onroerend goed bezaten.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Een jaarinkomen uit pacht- en huurgelden is evenzeer moeilijk te becijferen omdat die niet steeds vermeld worden.

¹⁵⁶ BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604 & 6552. En tabel 1.

¹⁵⁷ BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1604 & 6552.

Terwijl Jean in Brugge een herenwoning huurde¹⁵⁸, kocht Josse er een luxueuze woonst, naast nog 8 andere huizen in Brugge. De herenwoning Sint-Jansstraat 13 wordt nu met *Het huis Coppieters 't Wallant* aangeduid. De koopakte uit 1676 beschreef het als een mooi huis met een grote poort, een groot ommuurd erf en een zijuitgang in de Engelsestraat. Deze zijuitgang bestond toen uit twee huisjes. In de loop van de 18de eeuw zou de familie de la Villette ze vervangen door een koetshuis met stallingen.¹⁵⁹ Het huis stond naast dat van Pieter-Balthasar van Caloen, schepen van het Brugse Vrije, voorwaar een buurman met klasse. Ook in de 18de eeuw werden de aanpalende huizen door hoge magistraten bewoond. Een blik op de stadsplannen van Brugge toont dat de kavels in de Sint-Jansstraat erg ruim waren vergeleken met de percelen elders. Het prestigieuze huis in de Sint-Jansstraat bleef tot in 1772, drie generaties lang, de stadswoning van de familie van Josse de la Villette.¹⁶⁰

DE DE LA VILLETES ALS GRONDHEREN

Als de de la Villetes in 1700 de heerlijkheden Moerkerke en Altena kopen, past dat in het beeld dat de tijdgenoten hadden van een adellijke familie. De meeste rijken bezaten zowel een stadswoning voor 's winters als een buitenverblijf voor 's zomers, maar het strekte edelen tot eer niet zomaar een hof van plaisance te bezitten, maar wel een kasteel dat van oudsher de spil was van een feodaal leen. Heerlijkheden hadden een grote aantrekkingskracht op de adel omwille van de inkomsten, maar vooral omwille van het prestige dat uitging van het uitoefenen van de heerlijke macht.¹⁶¹ De heer heerste over de inwoners van zijn heerlijkheid. Hij zat de rechtspraak en het bestuur voor of delegerde deze macht aan ambtenaren die door hem waren benoemd.¹⁶² Het belang dat men hechtte aan de waardigheid van zo'n heerlijkheid blijkt uit het feit

158 Jean de la Villette huurde in Brugge een herenwoning in de Heilige-Geeststraat, het huidige hotel de Castillon. zie B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant*..., p. 69.

159 B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant*..., p. 77.

160 B. BEERNAERT e.a., *Het huis Coppieters 't Wallant*..., p. 77.

161 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly*..., p. 328.

162 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly*..., p. 357.

dat de edellieden de naam van hun heerlijkheid lieten volgen op hun familienaam.¹⁶³

Naast macht en prestige verschaftte een heerlijkheid ook inkomsten. Zo had de heer recht op de tiende penning (= 10 %) bij verkoop van een achterleen en de vijftiende penning (= 7 %) bij elke mutatie van een niet feodaal onroerend goed gelegen binnen zijn heerlijkheid. Verder kon hij er heerlijke belastingen heffen, zoals accijnzen op de bier- en wijnconsumptie. Enkel in zijn molen kon graan gemalen worden en op het slachten en verkopen van elk rund, varken, schaap of geit was hem een recht verschuldigd.¹⁶⁴ Niet alle heerlijkheden hadden evenwel dezelfde rechten.

DE DE LA VILLETES ALS HEREN VAN MOERKERKE EN VAN ALTENA

Op 4 maart 1700 kocht Pierre de la Villette - naar men zegt voor veel geld, 15.000 pond Vlaams¹⁶⁵ - de heerlijkheid Moerkerke. Het was een vrij groot gebied (ca 50 ha), waar 29 achterlenen van afhingen. De heer had het privilege op jacht en visvangst, maar zijn bevoegdheden beperkten zich tot de controle op de rekeningen van gemeente, parochie en watering. Hij had geen rechtspraak. Bovendien was het middeleeuwse kasteel vervallen.¹⁶⁶ Op 6 april 1700 kocht Josse de la Villette, de oom van Pierre, de heerlijkheid Altena, dat onder de parochie en ammanie van Moerkerke viel; het was 21ha groot en telde 10 achterlenen.¹⁶⁷ Altena was al sinds de 14de eeuw een geliefd buitenverblijf voor Brugse poorters.

Deze heerlijkheden waren bedoeld als nalatenschap want Josse liep al tegen de zestig en zou drie jaar later overlijden.¹⁶⁸ Pierre de la

163 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly...*, p. 357.

164 B. D'HOORE, *De familie Le Bailly...*, p. 332.

165 DE HOOGE, *sepulturen...*, deel III, p. 153 en 154.

166 Idem.

167 Altena werd beschreven als *eene casteelgoed ende hofstede groot 42 ghemeten ... danof ghehouden worden thien manschepen ofte achterlenen*. Deze leenheerlijke afhankelijkheid beperkte zich in feite tot het betalen van een som telkens het goed verkocht of geërfd werd.

168 Zoals van de meeste tijdgenoten kunnen we Josses geboortjaar enkel afleiden uit andere jaartallen. Aangezien hij bij het overlijden van zijn vader in 1666 meerderjarig was, dus meer dan 25 jaar, was hij in 1700 zeker ouder dan 59.

Villette had enkele jaren voordien zijn vrouw in haar eerste kraambed verloren en zou niet hertrouwen.¹⁶⁹ Bij aankoop stond al vast dat Moerkerke zou gaan naar de oudste zoon van zijn zus Jeanne-Adrienne die met een d'Hanins was getrouwd. Na de erfenis liet deze familie zich *d'Hanins de Moerkerke* noemen. Josses zoon, François de la Villette liet zich *d'Altena* noemen, hoewel hijzelf Rustenburg kocht als buitenverblijf en Altena verhuurde. De aankoop van twee zo dicht bij elkaar gelegen heerlijkheden door zo'n nauwe verwanten lijkt geen toeval, te meer dat Pierres broer, Jacques de la Villette in het zelfde jaar 1700 via zijn vrouw Gertrude de Bock de heerlijkheid ter Torre in Oedelem erfde.¹⁷⁰ Met drie heerlijkheden in de buurt leek het wel of de familie de la Villette al eeuwen heer was in de streek. Dit kon alleen maar bijdragen tot hun prestige.

DE FAMILIE DE LA VILLETTE EN HAAR CONTACTEN MET DE ADEL

Dat de familie zeker eind 17de eeuw door de adel in haar kringen werd opgenomen valt af te leiden uit hun huwelijkspartners. Uit onderstaande tabel blijkt dat na 1650, na de verhuis naar Brugge, de meeste partners uit de ambtsadel kwamen.

Tabel 3: huwelijken familie de la Villette, gesloten tussen 1625 en 1700.

Familieid de la Villette	Huwelijkspartner	Beroep vader van partner	Vermelding aangetrouwde familie in Wapenboek ¹⁷¹	Huwelijk gesloten in het jaar
Jean	Cornelie de Meulebeke	Koopman-reder in Duinkerke	Adel: 1659	[± 1625]
Robert	Jeanne Baessens	Kapitein van de Spaanse marine in Duinkerke ¹⁷²		[± 1650]
Josse	Liviena Van Auweghem	173	Ridder: 1600 ¹⁷⁴	± 1664

169 Van Pierres zus Jeanne-Adrienne kennen we bij uitzondering wel het geboortjaar: ze werd in 1654 geboren. Haar oudere broer Pierre was derhalve in 1700 minstens 45 jaar oud.

170 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 17807.

171 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek* .... De titel van ridder of baron, vereist een vroegere adelsverheffing.

172 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc*..., deel 4, p. 329.

Familieid de la Villette	Huwelijkspartner	Beroep vader van partner	Vermelding aangetrouwde familie in Wapenboek ¹⁷¹	Huwelijk gesloten in het jaar
Josse	Jeanne-Thérèse de Bock ¹⁷⁵			± 1670
Marie	François Vandevelde	<i>Griffier van de Weesen in Brugge</i> ¹⁷⁸	(Adel: 1671 ¹⁷⁷)	
Catherine	Philippe Imbert	<i>Mr. secretaris v.d. Grote Raad in Mechelen</i> ¹¹	Adel: 1604	[± 1670]
Jeanne-Adrienne	Philippe d'Hanins	¹⁷⁹	Ridder: 1699	± 1677
Louis-Ignace	Isabelle de Costenoble	Procureur-generaal Raad van Vlaanderen in Gent ¹⁸⁰		[± 1680]
Jacques	Gertude de Bock			
Catherine	Jacques Anchemant	<i>Heer van Ponselee, Schepen en burgemeester van het Brugse Vrije</i> ¹⁸¹		1692
Pierre	Marie de Draeck		Baron: 1781	1693
François	Marie Bellero	¹⁸²		1700

Een andere indicator voor de integratie van de familie in de lokale adel is haar deelname aan het verenigingsleven. Verenigingen

- 173 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 1957; De moeder van Liviene, Josyne Arents, werd aangeduid met 'jonkvrouwe'
- 174 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek ...*, deel 1, verwijst bij Auweghem naar d'Alegambe d'Auweghem.
- 175 1700 de heerlijkheid ter Torre in Oedelem erfde (BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr 17807) Ook Josse was in zijn tweede huwelijk getrouwd met een de Bock: Marie-Thérèse de Bock.
- 176 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 16704; de griffier van de wezenkamer was een jurist die de schepenen adviseerde en was een hoge functie; zie : A. VANDEWALLE, 'De benoeming van een stadspensionaris,...' p.186.
- 177 L. DUERLOO & P. JANSSENS, *Wapenboek ...* deel 3, meldt de adelsverheffing in 1671 van David Vandevelde, ontvanger-generaal van de Staten van Brabant in het kwartier van Brussel. Verwantschap met François Vandevelde is mogelijk.
- 178 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 4257.
- 179 Philippe D'Hanins was *commis van de maalderijrechten in het Brugse Vrije* van 1685 tot 1707. Zie BRUGGE, Rijksarchief, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, 135
- 180 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p. 334.
- 181 J. GAILLARD, *Bruges et le Franc...*, deel 4, p.330.
- 182 Guillaume Bellero wordt vermeld *als heer ende meester* en was dus jurist. Zie BRUGGE, Rijksarchief, Oud Archief, Registers van het Brugse Vrije, 131, nr. 1422.

vroegen geen jaarlijks lidgeld, maar de leden “tekenden bij hun intrede in de gilde een *doodschuld*, een soort verbintenis die elke confrater aanging om bij zijn dood een bepaalde som te schenken aan de gilde”.¹⁸³ Omdat de erfgenamen de doodschuld moesten vereffenen, werd ze ook genoteerd in de staat van goed. We vinden pas vermeldingen van doodschuld bij de derde generatie: noch in Jeans, noch in Josses boedel komt er zo’n vermelding voor, maar voor deze laatste kan dat te verklaren zijn doordat het eigenlijk de boedel van zijn weduwe is en de doodschuld mogelijk al vereffend was.¹⁸⁴ De derde generatie trad toe tot verenigingen die strikt voor de adel waren voorbehouden. Josses oudste zoon François (° 1675-†1725) was aangesloten bij de Gilde van de Heilige aartsengel St-Michiel, de adellijke schermclub.¹⁸⁵ Een andere zoon, Philippe de la Villette (° 1681-†1725), was in de Rederijkerskamer van de Heilige Geest, de literaire vereniging waar ook nagenoeg enkel edellieden toe behoorden en die in de Poortersloge samenkwam.

Philippe, een vrijgezel die een rijkge vulde wijnkelder naliet,¹⁸⁶ was ook lid van minder exclusieve verenigingen. Als jongeling had hij met de kruisboog leren omgaan in de juniorafdeling van de Sint-Jorisgilde, de *Gilde van de Jonghen hove*; later trad hij ook toe tot hun *Gilde van den Ouden hove*. De Sint-Jorisgilde was de ontmoetingsplaats bij uitstek van de Brugse adel en van de leden van de patriciërsfamilies die zich een status verworven hadden gelijkwaardig aan die van de adel.¹⁸⁷ Van de talrijke leden hanteerde slechts een minderheid de kruisboog. De meesten – en in de eerste plaats de dames – beperkten hun lidmaatschap tot het deelnemen aan de society-activiteiten van de vereniging: tuinfeestjes, bals, feestmalen, ...¹⁸⁸ Philippe de la Villette was als jager - hij liet twee

183 B. D’HOORE, *De familie Le Bailly* ..., p. 363.

184 Na de dood van Josse in 1703 kwam er geen boedelbeschrijving; daarmee werd gewacht tot zijn tweede vrouw in 1706 overleed. (BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staat van goed, 2^e reeks, nr 6552.)

185 BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staten van goed, 2^e reeks, nr. 8446.

186 BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staten van goed, 2^e reeks, nr. 8426, p. 84.

187 BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, Staten van goed, 2^e reeks, nr. 8426.

188 VAN DEN ABELE, *In Brugge onder de accacia*, p. 117.

jachthonden, *bracken*¹⁸⁹ na - waarschijnlijk wel een echte schutter want hij was tevens bij de Sint-Sebastiaansgilde, waartoe ook de betere middenklasse behoorde. Van de meer volkse handboogschuttersgilden, als de Vrije Archiers op Sint-Kruis was hij geen lid.

BESLUIT

Welstellende burgers die in de 17de eeuw in Vlaanderen tot de adelstand toetraden, deden dat omwille van de sociale status en ook om deel te nemen aan het bestuur, want zelfs in Vlaanderen had de ambtsadel in de praktijk de macht in handen. Privileges of fiscale voordelen genoot de adel hier niet, enkel prestige. Hoezeer de adelsverheffing bij de familie de la Villette een prestigekwestie was, blijkt uit de interesse van de pas geadelden Robert en Josse voor de bijkomende eretitel van ridder. Hun vader Jean de la Villette heeft het niet meer mogen meemaken dat zijn oudste zoon in 1673 officieel in de adel werd opgenomen. De adelsverheffing was ook al zijn ambitie geweest; dit helpt althans verklaren waarom Jean twintig jaar eerder met zijn hele familie zijn geboortestad Duinkerke verliet. Hij was er een succesvol koopman-reder, had er geïnvesteerd in publieke renten en in de omgeving gronden gekocht. Toch emigreerde hij naar Brugge. Hij volgde zijn schoonbroer Robert de Meulebeke, die na de definitieve aansluiting van Duinkerke bij Frankrijk in 1652, zijn carrière van intendant van de Spaanse marine in Brugge wou verder zetten, omdat hij rekende op een adelsverheffing als beloning voor jarenlange dienst aan de Spaanse kroon. Toen Robert de Meulebeke in 1659 in de adelstand werd opgenomen, nam zijn schoonbroer Jean de la Villette de functie van intendant over, om ze door te geven aan zijn zonen Robert en Josse, zodat die op hun beurt in 1673 en 1698 de fel begeerde adelsbrieven konden aanvragen. In de 17de eeuw was het immers niet voldoende om vermogend te zijn en er een adellijke levensstijl op na te houden; rijken met adellijke ambities moesten ook in dienst van de vorst treden, want de edicten van 1595 en 1616

189 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Staten van goed, 2° reeks, nr. 8426, p. 7 en 60.

vereisten vorstelijke adelsbrieven. De adel beperkte zo de toevloed nieuwe edelen en de vorst verabsoluteerde zijn macht.

De verhuis naar Brugge en de functie van intendant van de Spaanse marine kwam de koopman-reder Jean de la Villette ook op economisch vlak goed uit, want vanuit Brugge kon hij via het nieuwe kanalennet zijn overzeese handel met Spaanse contacten verderzetten en als intendant van de oorlogsvloot ook de handelsvloten organiseren. De familie stond gekend als voorstander van de vrije doorvaart, maar het is nog niet duidelijk wat hun inbreng was in de aanleg van de Handelskom in 1665. Uit de boedelbeschrijvingen van de jaren 1660 blijkt dat Jean en zijn zoon Josse de la Villette een aanzienlijk fortuin vergaarden met internationale handel. Later zette de familie de groothandel stop om het gemaakte fortuin minder risicovol te investeren en deel te nemen aan het bestuur. Ze conformeerde zich als dusdanig aan de adellijke levenswijze. Een zakenadel zou pas in de 18de eeuw ontstaan; voordien oefenden edelen geen lucratieve activiteiten uit: ze leefden van inkomsten uit renten en gronden en bekleedden een ambt. In 1666 kon Jeans oudste zoon, Robert de la Villette, om nog onduidelijke redenen, schepen van het Brugse Vrije worden. Het ambt zou vier generaties in de familie blijven. De familie werd grootgrondbezitter in het Brugse. Josse de la Villette, Jeans tweede zoon, had bij zijn overlijden in 1703 veel meer gronden dan zijn vader toen die in 1666 stierf. Zijn jaarinkomen uit renten lag eveneens beduidend hoger. Toch was Josse als meervoudig belastingsontvanger een buitenbeentje in de ambtsadel.

Op uiterlijk vlak gedroeg de familie zich al midden 17de eeuw heel voornaam. Ze leefde in luxe en volgde nieuwerwetse etiquette-regels als eten met vorken. Dat ze toen al de adellijke status ambieerde blijkt uit haar familiewapen. Vanaf 1673 mocht ze boven haar burgerlijk wapen een adellijk dekkleed draperen. Vanaf 1679 moest de geridderde Robert de la Villette statig met *mijnheer* worden aangesproken, wat meer was dan *jonker*. Jeans kleinkinderen groeiden op temidden de Brugse jeunesse dorée. Na hun rechtenstudie bekleedden de jongens een hoog ambt; de meisjes huwden ambtsedelen. Ze waren lid van exclusieve verenigingen als

de Sint-Michielsgilde. De kers op de taart kwam in 1700 toen de familie de la Villette de heerlijkheden Moerkerke, Altena en Ter Torre verwierf. De hoogbejaarde Josse, die in Duinkerke als burgerzoon geboren was, kon zijn feodale erfgenaam de naam *de la Villette d'Altena* nalaten. Samen met zijn familie had hij trede per trede de sociale ladder beklommen.

Jean de la Villette
 (°?- †1666)
 ∞
 Cornélie de Meulebeker
 (°?- †1660)

Robert de la Villette
 (° ?- †1686)
 ∞ [± 1652]
 Jeanne Baessens
 (° ?- †1692)

Jacqueline
 de la Villette
 (°?- †>1666)
 ongehuwd

Josse de la Villette (° ?- †1703)
 1° ∞ (± 1664)
 Livine Van Auweghem
 (° ?- †1668)
 2° ∞ (± 1670)
 Jeanne-Thérèse de Bock
 (° ?- †1706)

Marie
 de la Villette
 (° ?- †1714)
 ∞
 François
 Vandevelde
 (° ?- †<1714)
 Kind(eren)

Catherine de la Villette
 (°1649- †1710)
 1° ∞
 Philippe Imbert
 2° ∞ 1692
 Jacques Anchement
 (° ?- †1718)
 kinderen

Louis- Ignace
 de la Villette
 (°1654- †1728)
 ∞
 Isabelle de
 Costenobie
 kinderen

Pierre de la Villette
 de Moerkerke
 (° ?- †11.12.1716)
 ∞ 1694
 Marie de Draeck
 (° ?- †1695)
 kinderloos

Jeanne-Adrienne
 de la Villette
 (°1654- †1719)
 ∞ (<1677)
 Philippe d'Hanins
 de Moerkerke
 (°?- †<1712)
 kinderen

Jacques-Ignace
 de la Villette
 de Zuydote
 (° ?- †2.12.1716)
 ∞
 Certude de Bock
 (° ?- †1737)
 6 kinderen

Maximilien
 de la Villette
 (°1666-
 †1689)
 ongehuwd

Louis
 de la Villette
 (°1668-
 †1672)
 ongehuwd

Marie
 de la Villette
 (°1671- †1746)
 ongehuwd

François-Josse
 de la Villette
 (° 1675- †7.10.1725)
 ∞ 1700
 Marie Bellero
 (° ?- †16.5.1725)
 5 kinderen

Catherine
 de la Villette
 (°1676- †1729)
 ongehuwd

Robert
 de la Villette
 (°1679- †1720)
 ∞ (>1705)
 Isabelle Gellinck
 1 kind

Philippe
 de la Villette
 (°1681- †1725)
 ongehuwd

Louis-Josse
 de la Villette
 (° ±1689- †1729)
 ∞
 Marie du Jardin
 kind(eren)

Stamboom van de familie de la Villette
 Beperkt tot de kinderen die hun ouders overleefd hebben:
 bv. Josse de la Villette heeft 19 kinderen laten dopen,
 maar slechts 6 waren in 1706 nog in leven.